

ΣΤΟ ΥΠΟΓΕΙΟ

ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ ήμουνα μέγας ψεύτης. Η αιτία ήταν το διάβασμα. Η φαντασία μου ήταν συνεχώς ερεθισμένη. Διάβαζα την ώρα του μαθήματος, στα διαλείμματα, στο δρόμο, καθώς γύριζα στο σπίτι, διάβαζα τη νύχτα κάτω απ' το τραπέζι, κρυμμένος απ' το τραπεζομάντιλο που κρεμόταν ως το πάτωμα. Όταν βυθιζόμουν σ' ένα βιβλίο, ξεχνούσα όλες τις σημαντικές υποθέσεις αυτού του κόσμου, όπως, ας πούμε, να το σκάσω απ' το σχολείο και να τρέξω στο λιμάνι, ή να μάθω μπιλιάρδο στα καφενεία του ελληνικού δρόμου, ή να πάω να κολυμπήσω στο Λανζερόν. Δεν είχα φίλους. Ποιος θα 'θελε να χάνει τον καιρό του μ' ένα αγόρι σαν εμένα;

Μια μέρα είδα στα χέρια του Μαρκ Μπόργκμαν, που ήταν ο πρώτος μαθητής στην τάξη μας, ένα βιβλίο για τον Σπινόζα. Μόλις το είχε τελειώσει, κι ήταν δύσκολο να μη μιλήσει για την ισπανική Ιερά Εξέταση στ' αγόρια που είχαν μαζευτεί γύρω του. Αυτό που τους διηγούνταν δεν ήταν παρά ένα ψέλλισμα λόγιων, πολυσύλλαβων λέξεων. Ίχνος ποίησης δεν υπήρχε στα λόγια του Μπόργκμαν. Δεν κρατήθηκα κι αναμείχθηκα στη συζήτηση. Σ' εκείνους που ήσαν πρόθυμοι να μ' ακούσουν, μιλούσα για την παλιά πόλη του Άμστερνταμ, για το λυκόφως του γκέτο, για τους φιλοσόφους που έκοβαν διαμάντια. Σε όσα είχα διαβάσει στα βιβλία, πρόσθετα και πολλά επεισόδια δικής μου έμπνευσης. Δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς. Η φαντασία μου δυνάμωνε την ένταση των δραματικών σκηνών, τροποποιούσε τις εκβάσεις, έκανε τα προοίμια πιο μυστηριώδη. Το θάνατο του Σπινόζα, τον ελεύθερο και μοναχικό θάνατό του, οι περιγραφές μου τον έκαναν να μοιάζει με μάχη. Η Σανεντρίν προσπαθούσε να αναγκάσει τον ετοιμοθάνατο να μετανοήσει, αλλά εκείνος δεν υποχώρησε. Στο σημείο αυτό έβαλα και τον Ρούμπενς στην υπόθεση. Φανταζόμουν τον Ρούμπενς να κάθεται στο προσκέφαλο του Σπινόζα και να παίρνει το νεκρικό του αποτύπωμα.

Οι συμμαθητές μου άκουγαν με το στόμα ανοιχτό αυτό το ευφάνταστο παραμύθι. Τους το διηγήθηκα με έξαψη. Όταν χτύπησε το κουδούνι χωρίσαμε με δυσφορία. Στο επόμενο διάλειμμα με πλησίασε ο Μπόργκμαν, μ' έπιασε αγκαζέ κι αρχίσαμε τις βόλτες. Σε λίγο συνεννοούμασταν θαυμάσια. Ο Μπόργκμαν δεν ήταν κακό δείγμα πρώτου μαθητή. Για το δυνατό κεφάλι του, η σοφία του γυμνασίου δεν ήταν παρά μια κακογραφία στο περιθώριο του αληθινού βιβλίου. Και το βιβλίο αυτό το αναζητούσε με απληστία. Δωδεκάχρονα νιάνιαρα, καταλαβαίναμε ήδη ότι ο Μπόργκμαν προοριζόταν για μια ζωή εξαιρετική, αφιερωμένη στα γράμματα. Δεν προετοίμαζε καν τα μαθήματα του· περιοριζόταν να ακούει τις προφορικές παραδόσεις. Αυτό το σοβαρό και συγκρατημένο αγόρι προσκολλήθηκε σ' εμένα χάρη στην ιδιαιτερότητα που είχα να περιπλέκω τα πάντα σ' αυτόν τον κόσμο, ακόμη και τα πιο απλά πράγματα που θα μπορούσε να φανταστεί κανείς.

Εκείνη τη χρονιά είχαμε περάσει στην τρίτη τάξη. Ο μαθητικός μου φάκελος περιείχε μία μόνο παρατήρηση: «μέτριος». Αλλά ήμουν τόσο ιδιόρρυθμος με τις στοχαστικές περιπλανήσεις μου, που οι καθηγητές μου δίσταζαν να γράψουν «κακός», κι έτσι προβιβάστηκα μαζί με τους άλλους. Στις αρχές του καλοκαιριού ο Μπόργκμαν με κάλεσε να τον επισκεφθώ στην οικογενειακή τους βίλα, έξω από την Οδησό. Ο πατέρας του ήταν διευθυντής της Ρωσικής Τραπεζής Εξωτερικού Εμπορίου. Ήταν από κείνους που εργάζονταν για να κάνουν την Οδησό εφάμιλλη της Μασσαλίας και της Νεάπολης. Ήταν από τη στόφα των μεγαλεμπόρων της παλιάς Οδησού. Ανήκε στην κοινότητα των ευχάριστων και σκεπτικιστών γλεντζέδων. Ο πατέρας του Μπόργκμαν, όταν μπορούσε, απέφευγε να μιλάει ρωσικά· εκφραζόταν με την τραχιά και σπασμένη γλώσσα των καπετάνιων του Λίβερπουλ. Όταν η ιταλική όπερα ήρθε στην πόλη μας, Απρίλη μήνα, στο σπίτι του Μπόργκμαν δόθηκε γεύμα προς τιμήν του θιάσου. Ο παχύσαρκος τραπεζίτης -ο τελευταίος των μεγαλεμπόρων της Οδησού- είχε για δύο μήνες δεσμό με την πλουσιόστητη πριμαντόνα, η οποία, φεύγοντας, πήρε μαζί της αναμνήσεις που δεν βάραιναν καθόλου τη συνειδήσή της, κι ένα κολιέ διαλεγμένο με γούστο, που δεν ήταν πανάκριβο.

Ο γέρος ήταν επίσης πρόξενος της Αργεντινής και πρόεδρος του συμβουλίου του Χρηματιστηρίου. Σ' αυτό, λοιπόν, το σπίτι ήμουν καλεσμένος. Η θεία μου, που το όνομά της ήταν Μπόμπκα, δίδωσε τα νέα σ' όλη την αυλή. Μ' έντυσε και με στόλισε όσο καλύτερα μπορούσε. Πήρα το τρενάκι ως τη 16η στάση της Μεγάλης Πηγής. Η βίλα ήταν χτισμένη στο χείλος ενός χαμηλού, κόκκινου γκρεμού. Πάνω σ' αυτό τον γκρεμό απλώνονταν παρτέρια με φούξιες και κυπαρισσόδεντρα κλαδεμένα σφαιρικά.

Προερχόμουν από μια οικογένεια φτωχική κι ετοιμόρροπη. Η τάξη της βίλας των Μπόργκμαν με άφησε άναυδο. Μέσα στα καταπράσινα δρομάκια, οι πολυθρόνες από λυγαριά έμοιαζαν με άσπρες κηλίδες. Το τραπέζι της τραπεζαρίας ήταν θαμμένο κάτω από λουλούδια· τα παράθυρα περιβάλλονταν, απ' έξω, από πράσινες κάσες. Μπροστά στο σπίτι, μια χαμηλή ξύλινη κιονοστοιχία φαινόταν ατελείωτη.

Ο τραπεζίτης ήρθε προς το βράδυ. Μετά το δείπνο, τοποθέτησε μια πολυθρόνα στην άκρη του γκρεμού, μπροστά στην αεικίνητη πεδιάδα της θάλασσας, δίπλωσε τα χωμένα σ' ένα λευκό παντελόνι πόδια του, άναψε ένα πούρο κι άρχισε να διαβάζει το *Manchester Guardian*. Οι προσκεκλημένες κυρίες της Οδησού έπαιζαν πόκερ στη βεράντα. Σε μια γωνιά του τραπεζιού κόχλαζε ένα φίνο σαμοβάρι με λαβές από ελεφαντόδοντο. Μανιώδεις χαρτοπαίχτρες και καλοφαγούδες, κομφά ατημέλητες και μυστικά παραδομένες στην κραιπάλη, με αρωματισμένα εσώρουχα και πελώριους γοφούς, οι κυρίες κροτάλιζαν τις βεντάλιες τους και μιζάριζαν χρυσά νομίσματα. Ο ήλιος έφθανε ως αυτές μέσα από 'να φράχτη ακαλλιέργητων αμπελιών. Ο φλογοβόλος δίσκος του ήταν τεράστιος. Οι χάλκινες ανταύγειες πρόσθεταν βάρος στα μαύρα

μαλλιά των γυναικών. Οι λάμπες της δύσης σπινθηροβολούσαν πάνω στα διαμάντια τους, διαμάντια κρεμασμένα παντού: στους όγκους των μαραμένων βυζιών τους, στα φτιασιδωμένα αυτιά τους και στα πρησμένα, γαλαζωπά, ζωώδη δάχτυλά τους.

Βράδιασε. Μια νυχτερίδα πέρασε αλαφροθροϊζοντας. Η θάλασσα ξέσπαγε πάνω στον κόκκινο βράχο με μαύρα κύματα. Η δωδεκάχρονη καρδιά μου φούσκωνε από την ευθυμία και την ελαφρότητα που συνόδευαν τον πλούτο του άλλου. Ο φίλος μου κι εγώ κάναμε βόλτες σ' ένα απόμερο δρομάκι. Ο Μπόργκμαν μου είπε πως ήθελε να σπουδάσει αεροναυτική και να γίνει μηχανικός. Υπήρχαν φήμες ότι ο πατέρας του θα διοριζόταν αντιπρόσωπος της Ρωσικής Τραπεζής Εξωτερικού Εμπορίου στο Λονδίνο, κι έτσι ο Μαρκ θα μπορούσε να κάνει τις σπουδές του στην Αγγλία.

Στο σπίτι μας, στο σπίτι της θείας Μπόμπκα, κανείς δεν μιλούσε για τέτοιου είδους πράγματα. Δεν είχα τίποτε να δώσω σε αντάλλαγμα γι' αυτό το απροσμέτρητο μεγαλείο. Είπα τότε στον Μαρκ, ότι αν και τα πάντα ήσαν εντελώς διαφορετικά στο σπίτι μας, ο παππούς μου Λεϊβί Ισρόκ και ο θείος μου είχαν ταξιδέψει σ' όλο τον κόσμο κι είχαν ζήσει χιλιάδες περιπέτειες. Περιέγραφα αυτές τις περιπέτειες μία προς μία. Η αίσθηση του απίθανου μ' εγκατέλειψε και οδήγησα το θείο μου τον Βολφ, μέσω του ρωσοτουρκικού πολέμου, ως την Αλεξάνδρεια, ως την Αίγυπτο.

Η νύχτα ανέβηκε στις λεύκες, τ' αστέρια βάραιναν πάνω στα λυγισμένα κλαριά. Μιλούσα και χειρονομούσα όλο και πιο πολύ. Τα δάχτυλά του μελλοντικού μηχανικού της αεροναυτικής έτρεμαν μέσα στο χέρι μου. Βγαίνοντας με κόπο από τις παραισθήσεις του, υποσχέθηκε να έρθει σπίτι μου την επομένη Κυριακή. Εφοδιασμένος μ' αυτή την υπόσχεση, πήρα το τρενάκι κι επέστρεψα σπίτι, στη θεία Μπόμπκα.

Όλη την εβδομάδα που ακολούθησε την επίσκεψή μου ζούσα μέσα στο πετσί ενός διευθυντού τραπέζης. Έκανα επιχειρήσεις εκατομμυρίων ρουβλιών με τη Σιγκαπούρη και το Πορτ Σάιντ. Αγόραζα ένα γιοτ με το οποίο έκανα μοναχικές κρουαζιέρες. Το Σάββατο ήρθε η στιγμή της αφύπνισης. Την επομένη θα μας επισκεπτόταν ο νεαρός Μπόργκμαν. Τίποτε απ' ό,τι του είχα διηγηθεί δεν υπήρχε. Υπήρχαν πολλά άλλα πράγματα, πολύ πιο θαυμαστά απ' αυτά που είχα επινοήσει, αλλά στην ηλικία των δώδεκα ετών δεν ήξερα καθόλου πώς να συμβιώσω με την αλήθεια αυτού του κόσμου. Ο παππούς μου Λεϊβί Ισρόκ, ένας ραβίνος που τον έδιωξαν από τον τόπο του γιατί είχε πλαστογραφήσει την υπογραφή του κόμη Μπρανίτσκι σε κάτι συναλλαγματικές, περνούσε για τρελός στα μάτια των γειτόνων μας και των χαμινιών της περιοχής. Όσο για τον θείο μου Σίμον Βολφ, δεν μπορούσα να τον υποφέρω εξαιτίας της παραξενιάς του που εκδηλωνόταν με αλλόκοτους ενθουσιασμούς, και της συνήθειάς του να μπήγει τις φωνές και να μας κακομεταχειρίζεται. Μόνο με τη θεία Μπόμπκα μπορούσε να συνεννοηθεί κανείς. Η θεία Μπόμπκα καμάρωνε που ο γιος ενός διευθυντού τραπέζης ήταν φίλος μου. Έβλεπε σ' αυτή τη φιλία την αφετηρία μιας λαμπρής σταδιοδρομίας κι έφτιαξε για τον καλεσμένο μου στρούντελ με μήλο και τάρτα με σπόρους παπαρούνας. Η καρδιά της φυλής μας, μια καρδιά συνηθισμένη ν' αντιστέκεται με πείσμα, ήταν όλη κλεισμένη μέσα σ' αυτά τα γλυκά. Ο παππούς μου, με το στραπατσarisμένο ψηλό καπέλο του και τις κουρελιασμένες μπότες στα πρησμένα του πόδια, εγκαταστάθηκε στους γειτόνους μας, τους 'Απελκοτ, και τον ικέτευσε να μην εμφανιστεί πριν φύγει ο καλεσμένος. Τα πράγματα κανονίστηκαν επίσης και με τον θείο. Έφυγε με κάτι φίλους του παλιατζήδες για την «Ταβέρνα της Αρκούδας», να πιει τσάι. Επειδή σ' αυτή την ταβέρνα το τσάι το εμπλούτιζαν με βότκα, μπορούσε κανείς να υπολογίζει ότι δεν θα βιαζόταν να γυρίσει σπίτι. Εδώ είναι αναγκαίο να αναφέρω ότι η οικογένεια από την οποία προερχόμουν δεν έμοιαζε με τις άλλες εβραϊκές οικογένειες. Είχαμε σπουδαίους μπεκρήδες στη φύτρα μας, στο σόι μας είχαν αποπλανήσει κόρες στρατηγών και τις είχαν εγκαταλείψει πριν φθάσουν στα σύννορα, σ' εμάς ο παππούς είχε πλαστογραφήσει υπογραφές και είχε γράψει εκβιαστικά γράμματα για λογαριασμό εγκαταλελειμμένων γυναικών.

Δεν παρέλειψα καμία προσπάθεια προκειμένου να απομακρύνω τον θείο Σίμον Βολφ όλη την ημέρα. Του έδωσα, μ' αυτόν το σκοπό, τα τρία ρούβλια που ήσαν όλες οι οικονομίες μου. Παίρνει ώρα να ξοδέψεις τρία ρούβλια. Ο Σίμον Βολφ θα γύριζε αργά κι ο γιος του τραπεζίτη δεν θα μάθαινε ποτέ πως όσα του είχα διηγηθεί για τη μεγαλοψυχία και τη δύναμη του θείου μου ήσαν φανταστικά από την αρχή ως το τέλος. Αν και, για να 'μαι ειλικρινής, βλέποντας κανείς τα πράγματα με την καρδιά του, ήσαν αλήθεια και όχι ψέματα: μόνο που αν τα μάτια κάποιου έπεφταν για πρώτη φορά πάνω σ' αυτό το βρώμικο και φωνακλάδικο πλάσμα, που ήταν ο Σίμον Βολφ, δεν θα μπορούσαν να διακρίνουν αυτή την υπερβολική αλήθεια.

Το πρωί της Κυριακής η θεία Μπόμπκα στολίστηκε με ένα καφέ τσόχινο φουστάνι. Το ωραίο πλούσιο στήθος της απλωνόταν παντού. Είχε βάλει κι ένα φουλάρι με μαύρα εμπριμέ λουλούδια, σαν αυτό που φορούν για να πάνε στη συναγωγή την ημέρα της Μεγάλης Συγγνώμης και του Ρος Χασανά. Η θεία Μπόμπκα τακτοποίησε τα γλυκά και τα τσουρέκια πάνω στο τραπέζι και στήθηκε για να μας περιποιηθεί. Μένανε σ' ένα υπόγειο. Ο Μπόργκμαν σήκωσε τα φρύδια του καθώς βάδιζε πάνω στο κυρτωμένο πάτωμα του διαδρόμου μας. Στην είσοδο ήταν τοποθετημένος ένας κάδος με νερό. Μόλις έφθασε ο Μπόργκμαν, βάλθηκα να τον διασκεδάσω με όλων των ειδών τα σπάνια και παράδοξα πράγματα. Του 'δειξα ένα ξυπνητήρι που είχε κατασκευάσει εξ ολοκλήρου ο παππούς μου, ως την παραμικρή βίδα, με τα ίδια του τα χέρια. Στο ρολόι είχε προσαρμόσει μια λάμπα, κι όταν το ξυπνητήρι έδειχνε τις ώρες και τις μισές η λάμπα άναβε. Του 'δειξα επίσης ένα βαρελάκι με μαύρο βερνίκι για παπούτσια. Η συνταγή για την παρασκευή του βερνικιού ήταν εφεύρεση του Λεϊβί Ισρόκ, που δεν αποκάλυπτε το μυστικό της σε κανέναν. Εν συνεχεία, ο Μπόργκμαν κι εγώ διαβάσαμε μερικές σελίδες από το χειρόγραφο του παππού μου. Έγραφε στα γίντις, πάνω σε τετράγωνα, κιτρινισμένα φύλλα χαρτιού, μεγάλα σαν χάρτες. Το χειρόγραφο είχε τίτλο *Ο άνθρωπος χωρίς κεφάλι*. Εκεί μέσα, ο Λεϊβί Ισρόκ περιέγραφε όλους τους γείτονες που είχε στα εβδομήντα χρόνια της ζωής του, πρώτα στη Σκβίρα και την Μπελάγια Τσερκόβ, κι αργότερα στην Οδησό. Νεκροθάφτες, ψαλτάδες, μεθυστακες Εβραίοι, μαγεύσεις των τελετών περιτομής, τσαρλατάνοι που έκαναν την τελετουργική εγχείριση, τέτοιοι ήσαν οι ήρωες του Λεϊβί Ισρόκ. Όλοι τους θεότρελοι, βραδυγλωσσοι από συστολή, με μύτες γεμάτες εξογκώματα, σπυράκια στα φαλακρά κεφάλια τους και λοξούς πισινούς.

Την ώρα που διαβάζαμε εμφανίστηκε η θεία Μπόμπκα με το καφέ φουστάνι της. Περιφερόταν, τριγυρισμένη απ' το τεράστιο στήθος της, κουβαλώντας ένα δίσκο με το σαμοβάρι. Έκανα τις συστάσεις. Η θεία Μπόμπκα είπε: «Ευτυχής που έκανα τη γνωριμία σας», άπλωσε τα ιδρωμένα και αδρανή δάχτυλά της, κι ένωσε τα πόδια της σαν να σκόπευε να χτυπήσει τα τακούνια. Όλα πήγαιναν μια χαρά, όσο καλύτερα γινόταν. Οι Άπελκοτ κρατούσαν τον παππού μου σε απόσταση ασφαλείας. Έβγαζα τους θησαυρούς του, τον ένα μετά τον άλλο: τα βιβλία γραμματικής όλων των γλωσσών και τους εξήντα έξι τόμους του Ταλμούδ. Ο Μαρκ έμεινε μ' ανοιχτό το στόμα μπροστά στο βαρελάκι με το μαύρο βερνίκι, το ευφυέστατο ξυπνητήρι και το βουνό με τα Ταλμούδ, όλα αυτά τα πράγματα που δεν θα μπορούσε να δει κανείς σε κανένα άλλο σπίτι.

Μαζί με τα στρούντελ μας ήπιαμε δύο ποτήρια τσάι ο καθένας· κουνώντας το κεφάλι επιδοκιμαστικά και οπισθοχωρώντας, η θεία Μπόμπκα εξαφανίστηκε. Με την καρδιά φουσκωμένη από ευδιαθεσία, πήρα μια δραματική πόζα κι άρχισα ν' απαγγέλλω τις στροφές που αγαπούσα πióτερο από καθετί στον κόσμο. Σκυμμένος πάνω από το πτώμα του Καίσαρα, ο Αντώνιος απευθύνεται στο λαό της Ρώμης:

*Φίλοι, Ρωμαίοι, πατριώτες, δανείστε μου τ'αυτιά σας·
έρχομαι να κηδέψω εδώ τον Καίσαρα και όχι
να τον παινέψω.*

Έτσι αρχίζει ο μονόλογος του Αντώνιου. Πνιγόμεν από την έξαψη και πίζεα με τα χέρια μου το στήθος:

*Ήταν φίλος μου,
πιστός κι αληθινός σ' εμένα: όμως ο Βρούτος λέει
ήταν φιλόδοξος· κι ο Βρούτος είναι αξιότιμος
άνθρωπος. Είχε φέρει πλήθος αιχμαλώτους
στη Ρώμη, που η εξαγορά τους γιόμιζε τις κάσες
του Δημοσίου: φαίνεται μ' αυτό ο Καίσαρας
φιλόδοξος; Όταν κλαιγόταν η φτωχολογιά,
ο Καίσαρας εδάκρυζε· η φιλοδοξία
θα 'πρεπε να ναι από ύλη πιο αυστηρή φτιαγμένη:
όμως ο Βρούτος λέει πως ήτανε φιλόδοξος·
κι ο Βρούτος είναι άνθρωπος αξιότιμος.
Όλοι σας είδατε στα Λουπερκάλια
που τρεις φορές του πρόσφερα στέμμα βασιλικό,
και τρεις φορές το αρνήθη: ήταν αυτό φιλοδοξία;
Όμως ο Βρούτος λέει πως ήτανε φιλόδοξος:
και, βέβαια, αυτός είν' άνθρωπος αξιότιμος.*

Μπροστά στα μάτια μου, μέσα στους ατμούς του σύμπαντος, περίπτατο το πρόσωπο του Βρούτου. Έγινε λευκότερο κι από την κιμωλία. Ο λαός της Ρώμης βάδιζε καταπάνω μου μπουμπουνίζοντας. Σήκωσα ψηλά το χέρι· τα μάτια του Μπόργκμαν ακολουθούσαν πειθήνια τη χειρονομία μου. Η σφιγμένη γροθιά μου έτρεμε· σήκωσα το χέρι... και βλέπω απ' το παράθυρο τον θείο Σίμον Βολφ να διασχίζει την αυλή συνοδευόμενος από τον παλαιοπώλη Λεϊκάκ. Παραπατούσαν υπό το βάρος ενός πορτμαντό φτιαγμένου με κέρατα ελαφιού κι ενός κόκκινου μπαούλου με εξαρτήματα σαν στόματα λιονταριού. Η θεία Μπόμπκα τους είδε κι εκείνη από το παράθυρο. Ξεχνώντας πως υπήρχε ένας καλεσμένος, όρμησε μέσα στο δωμάτιο και μ' άρπαξε με χέρια που έτρεμαν:

«Θησαυρέ μου, πάλι αγόρασε έπιπλα!»

Ο Μπόργκμαν, μέσα στην ωραία σχολική στολή του, έκανε να σηκωθεί και υποκλίθηκε στη θεία Μπόμπκα με αμηχανία. Οι άλλοι παραβίαζαν την πόρτα. Στο διάδρομο αντηχούσαν γδούποι από μπότες κι ο θόρυβος του μπαούλου που το μετακινούσαν. Ο Σίμον Βολφ και ο κοκκινομάλλης Λεϊκάκ ούρλιαζαν και μας ξεκούφαιναν. Και οι δυο ήσαν πιωμένοι.

«Μπόμπκα», φώναξε ο Σίμον Βολφ, «μάντεψε πόσα πλήρωσα γι' αυτά τα κέρατα!»

Φώναζε δυνατά, μα η φωνή του δεν είχε τον τόνο της σιγουριάς. Μολονότι μεθυσμένος, ο Σίμον Βολφ ήξερε πολύ καλά πόσο απεχθανόμασταν τον κοκκινομάλλη Λεϊκάκ που τον έσπρωχνε να κάνει αυτές τις αγορές και να πλημμυρίζει το σπίτι με γελοία κι άχρηστα έπιπλα.

Η θεία Μπόμπκα δεν είπε τίποτα. Ο Λεϊκάκ σφύριξε κάτι στον Σίμον Βολφ. Για να σκεπάσω το φιδίσιο σφύριγμά του, για να πνίξω την αγωνία μου, κραύγαζα με τη φωνή του Αντώνιου:

Ακόμα χτες του Καίσαρα μπορούσε ο λόγος
ν' αντικρούσει τον κόσμο· τώρα κείται εκεί
κι ούτ' ένας τόσο ταπεινός που να του φέρει σέβας.
Ε, μαστόροι μου! Αν είχα πρόθεση να ξεσηκώσω
καρδιές σας και ψυχές σας γι' ανταρσία κι οργή,
θ' αδικούσα τον Βρούτο, θ' αδικούσα και τον Κάσσιο,
που, καθώς ξέρετε όλοι, είν' αξιότιμοι άνθρωποι.

Στο σημείο αυτό ακούστηκε ένας υπόκωφος θόρυβος. Ήταν η θεία Μπόμπκα που είχε πέσει κάτω, μ' ένα χτύπημα που της είχε καταφέρει ο άντρας της. Η θεία πρέπει να είχε κάνει κάποια πικρή σκέψη σχετικά με τα κέρατα. Η καθημερινή παράσταση άρχιζε. Η χάλκινη φωνή του Σίμον Βολφ καλαφάτιζε όλες τις ρωγμές του κόσμου.

«Ρουφάτε τη δύναμή μου», φώναξε ο θεός μου με βροντερή φωνή· «μου τη ρουφάτε μέσα από τα έντερά μου για να γεμίσετε τα σκυλοστόματά σας... Η δουλειά μου 'φαγε την ψυχή. Τίποτε δεν μ' απομένει πια για να δουλέψω, μήτε χέρια, μήτε πόδια... Μου φορέσατε μια πέτρα στο λαιμό, ναι, μια πέτρα κρέμεται απ' το λαιμό μου».

Αναθεματίζοντας εμένα και τη θεία Μπόμπκα μ' εβραϊκές κατάρες, μας υποσχόταν ότι τα μάτια μας θα ξεχύνονταν έξω, ότι τα παιδιά μας θα σάπιζαν μέσα στη μήτρα της μάνας τους, ότι δεν θα καταφέρναμε να προσφέρουμε ο ένας στον άλλο έναν καθωσπρέπει ενταφιασμό κι ότι θα μας έσερναν από τα μαλλιά ως τον κοινό λάκκο.

Ο νεαρός Μπόργκμαν σηκώθηκε απ' την καρέκλα του. Ήταν χλωμός κι έριχνε στο πλάι κρυφές ματιές. Οι άσεμνες εβραϊκές εκφράσεις τού ήταν ακατανόητες, αλλά καταλάβαινε τις ρούσικες προστυχίες που ο Σίμον Βολφ δεν περιφρονούσε. Ο γιος του τραπεζίτη τσαλάκωνε το πηλήκιό του μέσα στα χέρια του. Τον έβλεπα διπλό καθώς ήμουν αναγκασμένος να καλύπτω με τις φωνές μου όλο το κακό του κόσμου. Η θανατερή αγωνία της απελπισίας μου κι ο θάνατος του ήδη πεθαμένου Καίσαρα συγχωνεύονταν μέσα μου. Ήμουν νεκρός και φώναζα. Ένας βραχνός κρωγμός ανέβαινε απ' τα βάθη του είναι μου:

Αν έχετε δάκρυα, ετοιμαστείτε τώρα να τα χύσετε·
γνωρίζετε όλοι τούτον το μανδύα: θυμάμαι
τότε που ο Καίσαρας τον πρωτοφόρεσε· ήταν
μια θερινή βραδιά, μέσ' στη σκηνή του, την ημέρα
που νίκησε τους Νέρβιους. Να! σ' αυτήν εδώ τη θέση
μπήχτηκε το σπαθί του Κάσσίου: δέστε μαχαιριά
που 'καμε ο μοχθηρός ο Κάσκα: από δω
μαχαίρωσε ο πολυαγαπητός του ο Βρούτος·
και, όταν τράβηξε το καταραμένο ατσάλι του,
κοιτάτε πώς το αίμα του Καίσαρα το ακολούθησε...

Τίποτε δεν μπορούσε να σκεπάσει το σαματά που έκανε ο Σίμον Βολφ. Καθισμένη καταγής, η θεία Μπόμπκα έκλαιγε με λυγμούς και φύσαγε τη μύτη της.

Ατάραχος ο Λεικάκ μετακινούσε το μπαούλο από την άλλη μεριά του μεσότοιχου. Και τότε ο θεόμυρλος παππούς μου ένωσε τη σφοδρή επιθυμία να δώσει ένα χέρι. Το 'σκασε από τους 'Απελκοτ, σύρθηκε ως το παράθυρο, κι άρχισε να γρατσουνίζει το βιολί του, κατά πάσα πιθανότητα για να εμποδίσει τους άλλους ν' ακούνε τα βρωμόλογα του Σίμον Βολφ. Ο Μπόργκμαν έριξε μια ματιά απ' το παράθυρο, που ήταν στο ύψος του δρόμου, κι οπισθοχώρησε καταφοβισμένος: είχε δει τον καημένο τον παππού μου να μορφάζει με το μπλε, αποστεωμένο στόμα του. Φορούσε ένα στραπατσαρισμένο ψηλό καπέλο, ένα μαύρο μανδύα με βάτες και κοκάλινα κουμπιά, και τα τεράστια πόδια του έδειχναν ακόμη πιο πελώρια μέσα στις αναπόφευκτα σκισμένες μπότες του. Η γενειάδα του, κιτρινισμένη απ' τον ταμπάκο, κρεμόταν και κουνιόταν σαν κουρέλι μπρος στο παράθυρο. Ο Μαρκ το 'βαλε στα πόδια.

«Εντάξει, εντάξει», μουρμούριζε φεύγοντας ολοταχώς, «ειλικρινώς, δεν είναι τίποτε...»

Η μικρή στολή του και το πηλήκιό του με τα σηκωμένα μπορ διέσχισαν την αυλή σαν αστραπή.

Μετά την αναχώρηση του Μαρκ, η ταραχή μου καταλάγιασε. Περίμενα να νυχτώσει. Όταν ο παππούς μου, αφού είχε γεμίσει ένα τετράγωνο φύλλο με μικρά εβραϊκά ιερογλυφικά (περιέγραφε τους 'Απελκοτ, όπου είχε περάσει την ημέρα του χάρη σ' εμένα) ξάπλωσε στο κρεβατάκι του κι αποκοιμήθηκε, βγήκα στο διάδρομο. Το πάτωμα ήταν σκέτο χώμα, πατημένο. Περπατούσα μέσα στο σκοτάδι, με τα πόδια γυμνά, φορώντας μια μακριά μπαλωμένη πουκαμίσια. Μέσα απ' τις σχισμές των σανίδων, τα βότσαλα του λιθόστρωτου δρόμου έστελναν λεπίδες φωτός. Ο κάδος με το νερό στη γωνιά,

όπως πάντα. Έπεσα μέσα. Το νερό μ' έσκισε στα δυο. Βύθισα το κεφάλι μου, έχασα την ανάσα μου, ξαναβγήκα στην επιφάνεια. Πάνω σ' ένα ράφι, ο γάτος με κοίταζε μ' ένα βλέμμα νυσταλέο. Τη δεύτερη φορά άντεξα περισσότερο, το νερό πάφλαζε γύρω μου, το βογκητό μου πνιγόταν. Άνοιξα τα μάτια και διέκρινα στο βάθος του βαρελιού το φουσκωμένο πανί της πουκαμίσας μου και τα πόδια μου, σφιγμένα το 'να δίπλα στ' άλλο. Και πάλι μ' εγκατέλειψαν οι δυνάμεις μου και βγήκα στην επιφάνεια. Δίπλα στο βαρέλι στεκόταν ο παππούς μου μέσα σε μια γυναικεία νυχτικιά. Το μοναδικό δόντι του γυάλιζε με μια πρασινωπή λάμψη.

«Αγαπητέ μου εγγονέ», είπε με περιφρόνηση, αρθρώνοντας καθαρά τις λέξεις του, «πάω να πάρω ρετσινόλαδο για να 'χω κάτι ν' αποθέσω στον τάφο σου».

Εκτός εαυτού, άρχισα να σκούζω και ρίχτηκα μέσα στο νερό μ' όλη μου τη δύναμη. Τ' αδύναμο χέρι του παππού με τράβηξε έξω. Τότε, για πρώτη φορά εκείνη την ημέρα, έβαλα τα κλάματα. Κι ο κόσμος των δακρύων ήταν τόσο πελώριος, τόσο ωραίος, που τα πάντα, εκτός από τα δάκρυα, χάθηκαν από τα μάτια μου.

Συνήλθα στο κρεβάτι μου, τυλιγμένος στις κουβέρτες. Ο παππούς μου περπατούσε με μεγάλες δρασκειλές, σαν να καταμετρούσε το δωμάτιο, και σφύριζε. Η χοντρή θεία Μπόμπκα ζέσταινε τα δάχτυλά μου πάνω στο στήθος της.

«Πώς τρέμει τ' αγαπημένο μας μωρό», είπε η Μπόμπκα. «Πού βρίσκει τόση δύναμη να τρέμει έτσι;»

Ο παππούς τράβηξε τα γένια του, έβγαλε ένα σφύριγμα, και ξανάρχισε το περπάτημα. Πίσω από το μεσότοιχο, ο θείος Σίμον ροχάλιζε. Οι εκπνοές του σου ξέσκιζαν τ' αυτιά. Αφού σκυλοκαβγάδιζε όλη την ημέρα, τη νύχτα δεν ξυπνούσε με τίποτε.

Τα διηγήματα του Βιζυηνού είναι, κατά την εύστοχη παρατήρηση του Κωστή Παλαμά, "εντυπώσεις και αναμνήσεις των παιδικών χρόνων, της νεανικής ηλικίας, ως είδος τι οικογενειακών απομνημονευμάτων" (βλ. Πάνος Μουλλάς, "Το διήγημα, αυτοβιογραφία του Παπαδιαμάντη", Α. Παπαδιαμάντης, *Αυτοβιογραφούμενος*, Επιμέλεια Πάνος Μουλλάς, Αθήνα, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1999, σ. κβ'). Από την άποψη αυτή μπορούν να εντοπιστούν αρκετές παραλληλίες με τα διηγήματα του Ισαάκ Μπάμπελ. Ιδιαίτερα όμως το διήγημα του Βιζυηνού "Το μόνον της ζωής του ταξίδιον" προσφέρεται περισσότερο για μια παράλληλη μελέτη με το ανθολογημένο διήγημα του Μπάμπελ όχι μόνο από τη σκοπιά του αυτοβιογραφικού λόγου αλλά και ως προς την ανάπτυξη παράλληλων θεμάτων.

Στο διήγημα που ακολουθεί ο μικρός ήρωας-αφηγητής εργάζεται ως ράφτης (παραγιάς) στην Κωνσταντινούπολη. Το ραφτόπουλο υπομένει τη δυσβάστακτη και πολύωρη εργασία ζώντας μεταξύ της σκληρής πραγματικότητας και του μυθικού-φανταστικού κόσμου των παιδικών του ιστοριών που ανασύρει από τη μνήμη του. Σ' αυτή την κατάσταση βρίσκει τον αφηγητή ο Θύμιος, εντεταλμένος να ανακοινώσει τον επικείμενο θάνατο του αγαπημένου παππού του αφηγητή και να τον μεταφέρει στο νεκρικό κρεβάτι, πίσω στο χωριό του, προκειμένου να εκπληρωθεί η τελευταία επιθυμία του ετοιμαθάνου. Με την επιστροφή του στο χωριό ο εγγονός βρίσκει ανανεωμένο τον παππού (πρόσκαιρα όμως, καθώς πεθαίνει την επόμενη μέρα) και συζητούν μαζί για τα ταξίδια τους (πραγματικά και φανταστικά).

Θεματικά μοτίβα του παρακάτω διηγήματος εντοπίζουμε και στο ανθολογημένο διήγημα του Μπάμπελ: η διάθεση του μικρού παιδιού-αφηγητή να ταξιδεύει σε πλασματικούς χώρους, δημιουργήματα της φαντασίας (ενισχυμένα από τις φανταστικές αφηγήσεις του παππού), η σχέση μεταξύ εγγονού και παππού, η εκτίμηση του παππού (στάση του αφηγητή απέναντι στα λόγια ή τις πράξεις του παππού) από τον αφηγητή τότε (ο αφηγητής πρόσωπο των εξιστορούμενων) και τώρα (ο αφηγητής πρόσωπο εκφοράς της αφήγησης), η διαφυγή του παππού στον πλασματικό κόσμο (ανάλογη της μεταγενέστερης διαφυγής του εγγονού).

Αξίζει να σημειωθεί πως η σχέση συγγραφέα/αφηγητή-ιστορίας/αφήγησης-ακροατή/αναγνώστη που εντοπίζεται στο απόσπασμα από το διήγημα "Η πρώτη μου αμοιβή" (αρ. 2) λειτουργεί και στο παρακάτω διήγημα του Βιζυηνού. Ο παππούς αναλαμβάνει ρόλο αφηγητή, των φανταστικών του ταξιδιών αλλά και της πραγματικής ζωής του. Οι πλασματικές διηγήσεις του παππού γίνονται το κείμενο της αφήγησης και ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής του διηγήματος γίνεται ακροατής/αναγνώστης των λόγων του παππού. Από την άποψη αυτή η συζήτηση εγγονού και παππού μπορεί να αυτονομηθεί και να εξεταστεί παράλληλα με το απόσπασμα του διηγήματος "Η πρώτη μου αμοιβή" (βλ. και σχόλιο αρ. 2).

Πάντως το διήγημα του Βιζυηνού παρουσιάζει και ενδιαφέρουσες αντιστοιχίες επιμέρους τμημάτων του ως προς την αφήγηση πραγματικών και πλασματικών γεγονότων. Εγγονός και παππούς κινούνται με διαδοχικές μεταβάσεις από το πραγματικό στο φανταστικό. Ο παππούς μεταβαίνει από τη σκληρή πραγματικότητα των παιδικών και συζυγικών του χρόνων στον πλασματικό κόσμο των φανταστικών του ταξιδιών για να επιστρέψει στην πραγματικότητα (σε μια νέα ισορροπία τώρα) με την αποκάλυψη των πραγματικών διαστάσεων της ζωής προς τον αγαπημένο του εγγονό. Ο τελευταίος πάλι μεταβαίνει από τον πλασματικό κόσμο των φανταστικών αφηγήσεων για τη βασιλοπούλα και το ραφτόπουλο (που εξέθρεψε με τις διηγήσεις του ο παππούς) στη σκληρή πραγματικότητα της εργασίας του στην Κωνσταντινούπολη· επιστρέφει, στη συνέχεια, στον φανταστικό κόσμο (έφιππο ταξίδι επιστροφής στον ετοιμοθάνατο παππού) για να αντικρύσει την πραγματικότητα (συνάντηση με τη γιαγιά). Αναβιώνει, έπειτα, τον πλασματικό κόσμο των παιδικών αναμνήσεων (νέα εξιστόρηση από τον παππού) και επιστρέφει, οριστικά πια, στον πραγματικό κόσμο (αποκάλυψη του παππού για τις διηγήσεις του). Όμως και ο εγγονός βρίσκεται τώρα σε μια νέα ισορροπία, όπως διαφαίνεται από τις εκτιμήσεις του ώριμου πλέον αφηγητή για το πρόσωπο του παππού και τις ιστορίες του.

Αυτό το παιχνίδι μεταξύ φανταστικής και πραγματικής αφήγησης (με έντονο τον αυτοβιογραφικό χαρακτήρα) φαίνεται να υποδεικνύει ένα παιχνίδι του ίδιου του αυτοβιογραφικού λόγου μεταξύ πραγματικού και αληθοφανούς. Κάθε αυτοβιογραφική αναφορά από τη στιγμή που γίνεται αφηγούμενος λόγος, από τη στιγμή που απορροφάται στο λογοτεχνικό κείμενο, δεν μπορεί να

αποτελεί παρά στοιχείο μυθοπλασίας. Ανάλογες προσεγγίσεις μπορούν να γίνουν εκ παραλλήλου ή ανεξάρτητα και στο διήγημα του Ανθολογίου ΝΕΛ.

Για τις "ρεαλιστικές" σκηνές και τις ονειρικές καταστάσεις στο διήγημα του Βιζυηνού είναι χρήσιμες οι παρατηρήσεις του Π. Μουλλά που προτάσσονται του διηγήματος. Πρόκειται για σημειώσεις (όχι μόνο για τη σχέση "ρεαλιστικού"-ονειρικού) που δίνονται εισαγωγικά στον αναγνώστη του διηγήματος με τις εξής διευκρινίσεις: "*Οι ερμηνείες των ποιημάτων δεν είναι υποχρεωτικές για κανέναν, λέει ο Σεφέρης, και αναρωτιέμαι αν δε μπορεί κανείς να πει το ίδιο και για ολόκληρη τη λογοτεχνία που αξίζει το όνομά της. Γι' αυτό και οι σημειώσεις που ακολουθούν δεν αποτελούν υποχρεωτικές ερμηνείες (θα έλεγα πως δεν αποτελούν καν ερμηνείες), ούτε και αποβλέπουν, φυσικά, να κωδικοποιήσουν έναν ορισμένο τρόπο προσέγγισης των διηγημάτων του Βιζυηνού: πολύ λιγότερο να προβάλουν ως μοναδικές ή αμετακίνητες ορισμένες προτάσεις. Σημειώσεις είναι η κυριολεξία. Πρόκειται αληθινά για σκόρπιες σελίδες αποσπασμένες από το σημειωματάριο ενός αναγνώστη*" (βλ. Πάνος Μουλλάς, ό.π., σσ. ρβ'-ργ').

Κείμενο

(α)

Το μόνον της ζωής του ταξείδιον: Λοιπόν, οι πραγματικές δυνατότητες του αφηγητή βρίσκονται εδώ: σ' αυτήν τη σύζευξη του βιώματος με τη γνώση και της εμπειρίας με την τεχνική, σύζευξη που ο Παλαμάς την ονόμασε "ονειρόδραμα" και που είναι, στην ουσία της, ένα αδιάκοπο πέρασμα από το φανταστικό στο πραγματικό και από τη μεταφορά στην κυριολεξία.

Δεν έχουμε παρά να παρακολουθήσουμε την αφήγηση στην εξέλιξή της. Με την πρώτη κιόλας φράση, τα συγκεκριμένα "ρεαλιστικά" στοιχεία (τόπος, χρόνος, επάγγελμα κ.λ.π.) δίνουν τη θέση τους στο παραμύθι: "'Ότε μ' εστρατολόγουν διά το έντιμον των ραπτών επάγγελμα, ουδεμία υπόσχεσις των ενεποίησεν επί της παιδικής μου φαντασίας τόσον γοητευτική εντύπωσιν, όσο η διαβεβαίωσις, ότι εν Κωνσταντινουπόλει έμελλον να ράπτω τα φορέματα της θυγατρός του Βασιλέως" (σ. 168). 'Ένα παιδί λοιπόν "στρατολογείται" στην Πόλη ως ραφτόπουλο, υπακούοντας σε στρατολόγους που δεν κατονομάζονται και που το πείθουν με υποσχέσεις και διαβεβαιώσεις. **Ο ανάλαφρος τόνος δεν μειώνει τη σημασία του καταναγκασμού· ο καταναγκασμός δε μειώνει τη σημασία των αποδράσεων στον κόσμο της φαντασίας, εκεί όπου εκτονώνεται η παιδική επιθυμία με όμορφες βασιλοπούλες και χρυσόμαλλες νεράιδες, με λαμπρά φορέματα και με αμύθητα πλούτη.**

Η πρώτη λοιπόν ενότητα, η εισαγωγή του διηγήματος ή η αρχική κατάσταση (σσ. 168-170), δεν είναι παρά ένα μυθικό όραμα του κόσμου ιδωμένο με τα μάτια του παιδιού. Με τα μάτια του μόνο; 'Όχι βέβαια. Στην ουσία, αυτός ο μυθικός κόσμος δεν είναι δικός του, είναι του παππού. Αλλά το ραφτόπουλο, που δεν είναι πια ραφτόπουλο ούτε παιδί, φροντίζει να ξαναβρεί ταυτόχρονα **το παιδικό του βλέμμα και την παιδική λαλιά του.** Να γιατί προσπαθεί να γράψει τη γλώσσα του, δηλ. τη γλώσσα του παππού. Με άλλα λόγια, αν θέλει να ξανακερδίσει, μαζί με το χαμένο χρόνο του, τα αλλοτινά του οράματα, χρειάζεται ν' αποτινάξει για λίγο τη φαναριώτικη γραφή του, και το πράγμα δεν είναι και τόσο εύκολο· κομμάτι κατορθώνεται, κομμάτι μένει ακατόρθωτο.

Πώς τίθεται το πρόβλημα του γλωσσικού κώδικα; Ασφαλώς ως επιλογή όχι ανάμεσα στη δημοτική και την αρχαϊζουσα, αλλά ανάμεσα στον προφορικό και το γραπτό λόγο. Αν το τέλος του παραμυθιού είναι ταυτόχρονα και το τέλος της λαλιάς (δηλαδή το τέλος ενός ελεύθερου πλάγιου λόγου που αναπαράγει τη διήγηση του παππού), η αφηγηματική ενότητα που ακολουθεί (σσ. 160 κ.ε.) αποτελεί όχι μόνο μια επιστροφή στην πραγματικότητα, αλλά και στο γραπτό λόγο και στο πρωτείο του αφηγητή. Με τέτοιες συνθήκες, ύστερα από τη μυθική κατάκτηση της βασιλοπούλας, για το ραφτόπουλο η προσγείωση είναι οδυνηρή. Η (αρχαϊζουσα) γραφή δεν έχει παρά να αντιπαρατάξει ό,τι είναι διάψευση από το παλάτι, απογοήτευση από τη ραφτική, πικρία από τη σκληρή συμπεριφορά του αφεντικού, επίσης "αηδής και ανιαρά μονοτονία του πρακτικού βίου" (σ. 174). 'Όταν, μέσα στην πεζή αυτή ατμόσφαιρα, ο Θύμιος έρχεται να αναγγείλει πως ο

παππούς "παλεύει με τον άγγελο", το ραφτόπουλο - αφηγητής μοιάζει να συγκινείται τόσο με το μήνυμα όσο και με τον κώδικα, δηλαδή με τη χρήση της μεταφοράς. Απελευθερωμένη έξαφνα, χάρη στη δραστικότητα του λόγου, η φαντασία του κινητοποιείται ανακαλώντας σκηνές από το παρελθόν, όπου η πραγματική πάλη - παιχνίδι γίνεται ανάμεσα στον παππού και τον εγγονό πάνω σ' ένα "μεντέρι" του σπιτιού, ακόμη και "μέσ' στο μαρμαρόστρωτο τ' αλώνι" (σ. 177), 'Έτσι η μεταφορά γίνεται κυριολεξία ή ξαναγίνεται μεταφορά. Είναι οι στιγμές όπου ο προφορικός λόγος (επομένως και η λαϊκή γλώσσα μαζί του) παίρνει πάλι την πρωτοβουλία πλουτίζοντας την αφήγηση με αμεσότητα και ζωντάνια, κάποτε μάλιστα και με πρόωρα δείγματα εσωτερικού μονολόγου:

"Αλλ' ο μάστορης; Να ιδούμεν τι λέγει και ο μάστορης! Θα με αφήση άραγε να υπάγω; Καλέ, αυτός προ μιας ώρας μας διαβεβαίου, ότι όλοι οι μαθηταί είμεθα αναπαλλοτρίωτα κτήματά του, και τώρα θα με αφήσει να του ξεφύγω; Ω, συμφορά μου! Αυτό έπρεπε να σκεφθώ πρώτα πρώτα!" (σ.177).

Μάταιοι φόβοι, αφού "και ο δυστροπώτερος των ανθρώπων υπακούει παρ' ημίν εις την τελευταίαν επιθυμίαν των αποθνησκόντων" (σ. 178). 'Έτσι ο γυρισμός του ραφτόπουλου στο χωριό του δε μπορεί να ματαιωθεί. Από εδώ και πέρα όμως η κίνηση θα είναι νέο κέντρισμα για τη φαντασία του: βρισκόμαστε μπροστά στις θαυμάσιες αυτές σελίδες του νυχτερινού ταξιδιού με το άλογο (σσ. 180-184), ανάμεσα στον ύπνο και τις παραισθήσεις ενός κουρασμένου παιδιού. Στον ουρανό τα σύννεφα σχηματίζουν παλαιστές: τον παππού και τον άγγελο (σ. 182). Στα όνειρα του παιδιού ο νεκρός παππούς κοιτάει επίμονα τους δρόμους (όπως η μητέρα στο "Αμάρτημα" και στο "Ποίος ήτον ο φονεύς του αδελφού μου") περιμένοντας το ξενιτεμένο ραφτόπουλο για να μη "μείνουν ανοικτά τα μάτια του" (σσ. 182-183). Σ' ένα διήγημα καθώς "Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας" μια τέτοια παραγμένη διαδρομή μέσα στη νυχτερινή φύση θα συνοδεύονταν ίσως από ανεμοθύελλες και καταιγίδες. Εδώ το τοπίο είναι προέκταση της ψυχής. Τα όνειρα κυριαρχούν πάνω στα πράγματα. Στη μνήμη του αφηγητή απομένουν μόνο σκηνές που "εξήπτον τη φαντασίαν (του) μέχρι παραισθησίας" και εικόνες χωρίς πραγματική υπόσταση: "το φανταστικόν εκείνο ταξείδιον", "ο τρόπος της φανταστικής εκείνης ιппασίας" (σ. 181).

Ότι ο τεχνίτης, ακοίμητος, ξέρει να φροντίζει τις αντιθέσεις του και ν' αλλάζει, όταν χρειάζεται, τον αφηγηματικό ρυθμό του, το βλέπουμε στην αμέσως επόμενη ενότητα (σσ. 184-187), όπου το τέλος του ταξιδιού, το φως της ημέρας, ο διάλογος και η παρουσία της δυναμικής γιαγιάς σκορπίζουν τα νυχτερινά φαντάσματα με ισχυρές δόσεις ρεαλισμού. Το "δείχνω" ξαναπαίρνει τα πρωτεία. Μέσα σε λίγες σελίδες ολοκληρώνεται ένα από τα ζωντανότερα γυναικεία πορτρέτα του Βιζυηνού. "Δεν μ' άφηκεν η γιαγιά σου να χαρώ" (σ. 22) λέγει η μητέρα στο "Αμάρτημα" (παρόμοιο θα είναι το παράπονο του παππού), και καταλαβαίνουμε θαυμάσια γιατί η αυταρχική Χρουσή, τυπική περίπτωση γυναικείας αλλοτρίωσης, μεταβάλλει τη στέρησή της σε επιθετικότητα και ανάγκη κυριαρχίας. Ισχυρότερη από τη φύση, η ιστορία έχει επιβάλει τις ισορροπίες της· τα χαρακτηριστικά των δύο φύλων εμφανίζονται αντιστραμμένα: η ύπαρξη μιας "αρσενικής" γιαγιάς αντισταθμίζει την παρουσία ενός "θηλυκού" παππού.

Απανωτές αντιθέσεις, χωρίς άλλο· αντιθέσεις όμως που υπακούουν όχι μόνο στους νόμους της πραγματικότητας αλλά και στις ανάγκες μιας σοφής αφηγηματικής τεχνικής. Απόδειξη η σκηνή της Μπαήρας (σσ. 187-200), η κορυφαία σκηνή του διηγήματος· κορυφαία κι εδώ με την έννοια που δίνει στη λέξη ταυτόχρονα η φύση και η τέχνη. Πρόκειται, φυσικά, για ενότητα που θα ήταν λάθος να την απομονώσουμε από το σύνολο: η λειτουργία της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις λειτουργίες των άλλων ενοτήτων, από την αδιάκοπη εναλλαγή του φανταστικού με το πραγματικό ή από ό,τι υπήρξε ως τώρα η επαφή του αφηγητή με τα πράγματα του κόσμου και με τους ανθρώπους.

Πάνω σ' ένα ύψωμα, παππούς και εγγονός επιχειρούν τον απολογισμό της ζωής τους. 'Ό,τι τους ενώνει, πέρα απ' όλες τις διαφορές, είναι η εμπειρία της καταπίεσης και το όνειρο της φυγής, οι ανεκπλήρωτες επιθυμίες και οι αποδράσεις στο χώρο του μύθου. Συμμετρίες και αντιθέσεις ή αντιθετικές συμμετρίες: όταν ο εγγονός μιλάει για τις πραγματικές εμπειρίες του στην Πόλη, το "'Ας τ' αυτά!" του παππού τον επαναφέρει στον κόσμο της φαντασίας· όταν ο παππούς μιλάει για τα ανεκπλήρωτα ταξίδια του, ο εγγονός δυσκολεύεται να δεχτεί τη δυσαρμονία ανάμεσα στην πραγματικότητα και τον μύθο. Το βασικό θέμα, το leitmotiv του διηγήματος, ό,τι αποτελεί τον κεντρικό άξονα από τον τίτλο ως την τελική λύση του δράματος, κυριολεξία συνάμα και μεταφορά, είναι το ταξίδι. Αν οι "ρεαλιστικές" σκηνές προϋποθέτουν μια κατάσταση ακινησίας (διαβίωση του αφηγητή στο ραφτάδικο της Πόλης, συνάντησή του με τη γιαγιά), η λειτουργία του ονείρου συνδέεται άμεσα με τη μετακίνηση (επιστροφή του αφηγητή στο χωριό του). Θα μπορούσαμε να πούμε πως ο κανόνας συμφιλιώνει τη δράση με το ταξίδι και το ταξίδι με τη φυγή από την πίεση των πραγμάτων, δημιουργώντας σχέσεις του τύπου:

δυναμικά μοτίβα -> κίνηση -> φανταστικό
στατικά μοτίβα -> ακινησία -> πραγματικό

Έτσι δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε τον ουσιαστικό ρόλο που παίζει η σκηνή της Μπαήρας, επιβεβαιώνοντας, συμπληρώνοντας και αναιρώντας ταυτόχρονα τον κανόνα: με το διάλογο η εναλλαγή και η σύζευξη φαντασίας και πραγματικότητας είναι αδιάκοπη, αλλά το θέμα του ταξιδιού αναπτύσσεται μέσα σε ένα πλαίσιο ακινησίας, έτσι που πιστοποιεί την απόλυτη αδυναμία του παππού να ξεπεράσει το αδιέξοδό του. Γιατί το βασικό αδιέξοδο (και το δράμα) βρίσκεται εδώ: στην αλλοτρίωση ενός ανθρώπου καταδικασμένου σε ολοκληρωτικό ευνουχισμό των επιθυμιών του. Η γιαγιά έχει ταξιδέψει παντού, ως και στον 'Αγιο Τάφο. Ακόμη και ο εγγονός έχει γνωρίσει την πόλη, αδιάφορο κάτω από ποιες συνθήκες. Μόνο ο παππούς, εικόνα της απόλυτης στέρησης, στα 98 του χρόνια δεν έχει πετύχει ούτε καν την έξοδό του ως την αντικρυνή τούμπα. Ο καταναγκασμός είναι εμπειρία εξίσου καθοριστική στη ζωή του: τα κοριτσίστικα ρούχα που του έχουν φορέσει παιδί, ο πρόωρος και αναγκαστικός γάμος του με τη Χρουσή, η καταπίεση που γνώρισε απ' αυτήν σε όλη του τη ζωή είναι συνθήκες που έχουν παραλύσει εντελώς τη θέλησή του. Έτσι, στερημένος από όλα, διωγμένος από τον πραγματικό κόσμο της δράσης, έχει βρει καταφύγιο στον κόσμο του παραμυθιού, όπου συναντιέται συχνά με τον εγγονό του. Αλλά κι εδώ έχει περιορισμένες δικαιοδοσίες. Λαϊκός άνθρωπος, ζει την ιστορικότητά του ως αναπαραγωγή της προφορικής παράδοσης και των συλλογικών μύθων, χωρίς προσπάθεια στο χώρο της προσωπικής δημιουργίας. Δεν έχει αποκλειστικά δικαιώματα πάνω στα οράματά του: "με τ' αφηγήθηκε η γιαγιά μου, όταν μ' εμάθαινε να πλέκω", "Και αυτό με τ' αφηγήθηκε η γιαγιά μου", "Η γιαγιά μου με τ' αφηγήθηκε, η γιαγιά μου" (σ. 199). Το μόνο που του ανήκει αποκλειστικά είναι ο θάνατός του.

Μελέτη θανάτου λοιπόν "Το μόνον της ζωής του ταξείδιον;" Κάτι περισσότερο ίσως: μελέτη της ανθρώπινης αλλοτρίωσης και της ακρωτηριασμένης ζωής. Όσοι θέλουν μπορούν να βλέπουν φολκλορικές γραφικότητες με καλοκάγαθους γέροντες και ονειροπαρμένα ραφτόπουλα. Το δράμα εδώ παραμένει πίσω από το όνειρο, μέσα στο παραμύθι, ανάμεσα στην κυριολεξία και τη μεταφορά. Χωρίς κραυγές, δείχνει την απύθμενη άβυσσο. Γιατί το επίτευγμα του Βιζυηνού, ένα από τα σημαντικότερα της διηγηματογραφικής του προσπάθειας, βρίσκεται σ' αυτό το τραγικό "ονειρόδραμα" όπου, μέσα σε μια ειρηνική ατμόσφαιρα ποιητικής νοσταλγίας, γέροντες και παιδιά μοιάζουν να ονειροπολούν μπροστά στο ηλιοβασίλεμα, ενώ καταβάθος έχουν εμπλακεί, χωρίς να ξέρουν τις αιτίες ή τις δυνατότητες διαφυγής, σε έναν αδυσώπητο αγώνα ζωής και θανάτου

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ «Τ' αγνάντεμα»

ΑΦΟΡΜΗΣΗ

Το σύντομο βιογραφικό που έφτιαξε ο ίδιος ο πεζογράφος για τον εαυτό του κατά παράκληση του φίλου του Γιάννη Βλαχογιάννη αναφέρει ότι

"Εγεννήθην εν Σκιάθω, τῇ 4 Μαρτίου 1851. Ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Σχολεῖον εἰς τὰ 1863, ἀλλὰ μόνον τῷ 1867 ἐστάλην εἰς τὸ Γυμνάσιον Χαλκίδος, ὅπου ἤκουσα τὴν Α' καὶ Β' τάξιν. Τὴν Γ' ἐμαθήτευσα εἰς Πειραιᾶ, εἴτα διέκοψα τὰς σπουδὰς μου καὶ ἔμεινα εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1872 ὑπήγα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος χάριν προσκυνήσεως, ὅπου ἔμεινα ὀλίγους μῆνας. Τῷ 1873 ἦλθα εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφοίτησα εἰς τὴν Δ' τοῦ Βαρβακείου. Τῷ 1874 ἐνεγράφην εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν, ὅπου ἤκουα κατ' ἐκλογὴν ὀλίγα μαθήματα φιλολογικά, κατ' ἰδίαν δὲ ἡσχολούμην εἰς τὰ ξένας γλώσσας.

Μικρὸς ἐξωγράφιζα Ἁγίους, εἴτα ἔγραφα στίχους, καὶ ἐδοκίμαζα νὰ συντάξω κωμωδίας. Τῷ 1868 ἐπεχείρησα νὰ γράψω μυθιστόρημα. Τῷ 1879 ἐδημοσιεύθη "ἡ Μετανάστασις" ἔργον μου εἰς τὸ περιοδικὸν "Σωτήρ". Τῷ 1882 ἐδημοσιεύθη "Οἱ ἔμποροι τῶν Ἑθνῶν" εἰς τὸ "Μὴ χάνεσαι". Ἀργότερα ἔγραψα περὶ τὰ ἐκατὸν διηγήματα, δημοσιευθέντα εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας."

ΜΕΘΟΔΟΣ: ερμηνευτική

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- ✓ Τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη κινούνται στο χώρο της **ηθογραφίας** και περιέχουν στοιχεία **κοινωνικά και ψυχογραφικά**. Αποτελούν σύντομες συνήθως αφηγήσεις με θέμα στιγμές από τη ζωή ενός ανθρώπου. Η έμπνευσή τους αντλείται κυρίως από μνήμες του νησιού του και οι ήρωές του είναι απλοί, βγαλμένοι επίσης από το νησιώτικο περιβάλλον.
- ✓ Η **τεχνική** τους είναι απλή: περιορισμένη δράση, ελάχιστα πρόσωπα, εκτενείς παρεμβάσεις του συγγραφέα στην αφήγηση για να σχολιάσει ένα γεγονός, να εκφράσει τα συναισθήματά του και να προιδεάσει για γεγονότα που θα ακολουθήσουν. Δημιουργείται έτσι η αίσθηση ότι ο αφηγητής συνομιλεί με έναν υποτιθέμενο αναγνώστη.
- ✓ Ιδιότυπη **γλώσσα**: συνδυάζει τη λόγια με τη δημοτική και είναι διάσπαρτη με τύπους εκκλησιαστικούς και λέξεις του σκιαθίτικου ιδιώματος
- ✓ Ολόκληρη η ουσία της πεζογραφίας του περικλείεται μέσα σε μια φράση που ο ίδιος μας άφησε : **"Το έπ' έμοι, ενόσω ζω, καί αναπνέω καί σωφρονώ, δεν θα παύσω να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράψω μετ' έρωτος την φύσιν, καί να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήθη"**.

ΣΤΟΧΟΙ:

- να γνωρίσουν οι μαθητές ένα αντιπροσωπευτικό ηθογραφικό διήγημα του Παπαδιαμάντη

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

- Η εθιμοτυπία της αγροτικής κοινωνίας, η οργάνωση, οι παραδόσεις και η θρησκευτική ζωή
- Η ζωή των ναυτικών, μέσα από τη σκηνή της αναχώρησης και του αποχωρισμού από τα σπίτια και τις οικογένειές τους
- Ο δεσπόζων ρόλος και το ήθος των γυναικών
- Ηθοπλαστική, παρηγορητική διήγηση για τη δύναμη της συζυγικής πίστης και αγάπης

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

- ✓ **Θεματικές ενότητες**
Α'. «Επάνω στον βράχον...αγναντέψουν»: το εξωκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας
Β'. «Άμα είχαν φωτισθεί τα νερά.... προς βορράν»: η αναχώρηση των ναυτικών από την πατρίδα τους
Γ'. «Την ημέραν εκείνην.. στο καλό!»: Το αγνάντεμα
Δ'. «-Παιδιά μου.. θεία- Φλωρού»: η διήγηση της γριάς – Συρραχίνας
Ε'. «Ο ήλιος εχαμήλωσε ... την ώρα»: η επιστροφή των γυναικών από το μοναστήρι
- ✓ «Επάνω στον βράχον της ερήμου ακτής, από παλαιούς λησμονημένους χρόνους, ευρίσκετο κτισμένον το εξωκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας. Ολον τον χειμώνα παπάς δεν ήρχετο να το λειτουργήση. Ο βορράς μαίνεται και βρυχάται ανά το πέλαγος το απλωμένον μαυρογάλανον και βαθύ, το κύμα λυσσά και αφρίζει εναντίον

του βράχου. Κι ο βράχος υψώνει την πλάτην του γίγας ακλόνητος, στοιχειό ριζωμένο βαθιά στην γην, και το ερημοκκλήσι λευκόν και γλαρόν, ως φωλιά θαλασσοαετού στεφανώνει την κορυφήν του». Πάντως, ακόμα και αυτό το εκκλησάκι της ανάγκης και της ηρεμίας ο Θεός δεν το αφήνει παραπονεμένο, δηλαδή αλειτούργητο. Μεριμνά εν προκειμένω «ο γέρων ιερέυς, ο σεβάσμιος, με τους πτερυγίζοντας βοστρύχους εις το φύσημα του βορρά και την βαθείαν κυμαινομένην γενειάδα». (Σημειώνεται ότι η ως άνω περιγραφή του ιερέως άφησε ενεδόχως ακόμα και τον Οδυσσέα Ελύτη). Φροντίζουν επίσης «οι αλιβάνιστοι βοσκοί με τις φαμίλιες των και τα βοσκόπουλά των τ' αχτένιστα και άνιφτα, που δεν ήξευραν να κάμουν τον σταυρό τους». Και όλα αυτά την ημέρα των Φώτων.

- ✓ «Μιλώντας για κοινωνική οντολογία», γράφει ο Θεόδωρος Ι. Ζιάκας, «πρακτικά εννοούμε ότι μία κοινωνική ομάδα θεμελιώνεται κάπου, αγκυροβολεί σε κάτι σταθερό, έλκεται απ' αυτό και περιστρέφεται γύρω του. Ετσι αναπαράγεται. Νικά το θάνατο. Εμφανίζει διαχρονική ταυτότητα. Τι είναι αυτό πάνω στο οποίο θεμελιώνεται; Στο οποίο προσδένεται;». («Η έκλειψη του υποκειμένου», εκδ. Δόμος, σ. 44). «Αυτό», στην περίπτωση του Παπαδιαμάντη, είναι το **εξωκκλήσι** γενικώς και, ειδικότερα στο διήγημα «Τ' Αγνάντεμα», το εξωκκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας. Χωρίς το εξωκκλήσι (με όλες τις συνακόλουθες οντολογικές δηλώσεις και συνδηλώσεις) ο κόσμος του Παπαδιαμάντη -της ξηράς και του πόντου- καταρρέει.
- ✓ «Άμα είχαν φωτισθεί τα νερά ή οψιμότερα, αφού είχαν περάσει κι αι Απόκρεω.... οι ναυτικοί μας επέβαιναν εις τα βρίκια, εις τις σκούνες των κι εμίσευαν.... Τον καιρόν εκείνον καράβια και γολέτες «έδεναν» μεσουντος του φθινοπώρου»/ «Την ημέρα εκείνην και τας άλλας ημέρας της αρχής του έαρος караβάνια γυναικών ανήρχοντο επάνω στη ρεματιά»: **Ο κύκλος ζωής** της φύσης και η στενή εξάρτηση των ανθρώπων από αυτήν (εργασία, κοινωνικές δραστηριότητες, συναισθηματική διάθεση και ήθος)
- ✓ **αφήγηση με μηδενική εστίαση - παντογνώστης αφηγητής**: από τη μία καταγράφει τη συλλογική ψυχολογία των ναυτικών την ημέρα της αναχώρησης «Ο καπετάνιος δεν ετελείωνς τους αποχαιρετισμούς εις την οικίαν.. προς βοράν» και από την άλλη ερμηνεύει την εθιμοτυπία, τα αισθήματα και τις σκέψεις των γυναικών, που την ημέρα εκείνη, όπως και τις επόμενες ημέρες της Άνοιξης, συγκεντρώνονται στο ξωκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας με το διπλό στόχο του αγναντέματος αλλά και της χριστιανικής δέησης για την προστασία των ναυτικών και για την παρηγοριά των οικογενειών τους. «Ως τόσον οι γυναίκες των θαλασσινών αγνάντευαν.... στο καλό!»
- ✓ με τη διηγήση της γριάς καπετάνισσας Συρραχίνας ο αφηγητής βρίσκει την ευκαιρία να εμπλουτίσει **ηθογραφικά και ηθοπλαστικά** τη διήγησή του -> ανανεώνει το ενδιαφέρον του αναγνώστη, ο οποίος τώρα παρακολουθεί τα πάθη της Φλανδρώς.
- ✓ Η ιστορία της Φλανδρώς, αν και αναφέρεται στην εκδικητικότητα της θάλασσας, έχει συγκεκριμένη πρακτική **σκοπιμότητα** και απευθύνεται ως παράδειγμα και παραμυθία στις γυναίκες, καθώς ακόμα και το όνομα της αρχαίας ηρωίδας δείχνει τη συζυγική αγάπη και αφοσίωση. Το **ηθικό επιμύθιο** της γερόντισσας ότι δηλαδή ο θεός από τα αρχαία ως τα χριστιανικά και τα νεότερα χρόνια προστατεύει αυτά τα ανθρώπινα αισθήματα, ενδυναμώνει τις γυναίκες, οι οποίες ησυχασμένες επιστρέφουν στα σπίτια τους, για να συνεχίσουν τη ζωή και να επιτελέσουν τους κοινωνικούς τους ρόλους.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

-Το διήγημα συγκεντρώνει πολλά ηθογραφικά γνωρίσματα και αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής του Παπαδιαμάντη, καθώς συνδυάζει τη γλαφυρή ανθρωπογεωγραφία του με βασικά γνωρίσματα της αφηγηματικής του τεχνικής (διάθρωση και αφηγηματικά μέρη, κυκλική αφήγηση, παντογνώστης αφηγητής, χαρακτηριστική περιγραφή, ελεύθερος πλάγιος λόγος, μίμηση, παράδειγμα, παραμυθιακή διήγηση)

-Ο Παλαμάς, ο επισημότερος κριτικός της μεταψυχαρικής περιόδου, συνόψισε τα χαρακτηριστικά της διηγηματογραφικής φυσιογνωμίας του, που "δίνει την άλλη χαρά της τέχνης". "Ένα περιβόλι, γράφει, είναι ο κόσμος που μας παρουσιάζει στις ιστορίες του (...). Παντού τα συγκεκριμένα και τα χειροπιαστά, ζωγραφιές των πραγμάτων, όχι άρθρα (...). Πρόσωπα, όχι δόγματα. Είκονες, όχι φράσεις. Κουβέντες, όχι κηρύγματα, διηγήματα, όχι αγορεύσεις". Το ίδιο κάνει κι ο Νιρβάνας στα 1906 : "Εκείνος που θα δώσει μίαν ημέραν μακρινήν(...) την εικόνα του Παπαδιαμάντη, του πρώτου και μοναδικού της εποχής μας, δεν πρέπει να χωρίσει ποτέ τον συγγραφέα από τον άνθρωπον (...). Ο Παπαδιαμάντης δεν είναι γραμματάνθρωπος, είναι ποιητής..."

-Ο Γρ. Ξενόπουλος τον τίμησε με μίαν από τις καλύτερες κριτικές μελέτες του : "Ο Παπαδιαμάντης (γράφει) δεν εψεύτηκε ποτέ, δεν εμιμήθη ποτέ, δεν έπροσποιήθη ποτέ, δεν εκιβδηλοποίησε ποτέ. Εκοψε μόνον ολόχρυσα νομίσματα από το μεταλλείον της ψυχής του, της αγνής και αδιάφθορου (...). Η ψυχή του είναι καθαυτό η ρωμείκη λαϊκή ψυχή", θεωρεί αριστούργημα του Παπαδιαμάντη την "Φόνισσαν" και την χαρακτηρίζει "τραγωδίαν μεγαλοπρεπεστάτην"

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποια η ετυμολογική σημασία του ονόματος "Φλανδρώ" και πώς λειτουργεί ο μύθος στις γυναίκες του διηγήματος;
2. Με ποια συναισθήματα αγναντεύουν το πέλαγος οι γυναίκες; Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με την παραστατική περιγραφή του αγναντέματός τους;
3. Διαβάστε προσεχτικά την περιγραφή της αναχώρησης των ναυτικών και γράψτε ένα δικό σας κείμενο, με βάση την οπτική γωνία και τη συμπεριφορά ενός ναυτικού.
4. Συχνά στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη παρεμβάλλονται παραμυθιακές διηγήσεις που εξηγούν διάφορα φυσικά ή υπερφυσικά φαινόμενα. Διαβάστε το διήγημα «Το άνθος του γιாலού» και συγκρίνετε τη διήγηση του Λίμπου με τη διήγηση της γριάς Συρραχίνας

Ανθος του γιαλού

Επι πολλές νύκτας κατά συνέχειαν έβλεπεν ο Μάνος του Κορωνιού, εκεί όπου έδενε την βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντά στα Κοτρώνια του ανατολικού γιαλού, ανάμεσα εις δύο υψηλούς βράχους και κάτω από ένα παλαιόν ερημόσπιτον κατηρειπωμένον, - εκεί έστρωνε συνήθως την κάππα επάνω στην πλώρην της βάρκας, κ' εκοιμάτο χορευτόν και νανουρισμένον ύπνον, τρεις σπιθαμές υψηλότερ' από το κύμα, θεωρών τα άστρα, και μελετών την Πούλιαν και όλα τα μυστήρια του ουρανού - έβλεπε, λέγω, ανοικτά εις το πέλαγος, έξω από τα δύο ανθισμένα νησάκια, τα φυλάττοντα ως σκοποί το στόμιον του λιμένος, εν μελαγχολικόν φως - κανδήλι, φανόν, λαμπάδα, ή άστρον πεσμένον - να τρεμοφέγγη, εκεί μακράν, εις το βάθος της μελανωμένης εικόνας, επιπολής εις το κύμα, και να στέκη επί ώρας, φαινόμενον ως να έπλεε, και μένον ακίνητον.

Ο Μάνος του Κορωνιού, λεμβούχος ψαράς, ήτον αδύνατος στα μυαλά όπως και πας θνητός. Αρκετόν ήτο ήδη όπου έδενε την βάρκαν του κάθε βράδυ εκεί, δίπλα εις τους δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω από το ερημόσπιτον εκείνο, τ' ολόρθον άψυχον φάντασμα, το οποίον είχε την φήμην, ότι ήτο στοιχειωμένον. Εκκαλείτο κοινώς «της Λουλούδως το Καλύβι». Διατί; Κανείς δεν ήξευρεν. Ή, αν υπήρχον ολίγα γραΐδια «λαδικά», ή και δύο τρεις γέροι, γνωρίζοντες τας παλαιάς ιστορίας του τόπου, ο Μάνος δεν έτυχεν ευκαιρίας να τους ερωτήση. Εβλεπε, βραδιές τώρα, το παράδοξον εκείνο μεμακρυσμένον φως να τρέμη και να φέγγη εκεί εις το πέλαγος, ενώ ήξευρεν, ότι δεν ήτο εκεί κανείς φάρος. Η Κυβέρνησις δεν είχε φροντίσει δι' αυτά τα πράγματα εις τα μικρά μέρη, τα μη έχοντα ισχυρούς βουλευτάς.

Τι, λοιπόν, ήτο το φως εκείνο; Ησθάνετο επιθυμίαν, επειδή σχεδόν καθημερινώς επέρνα με την βάρκα του από εκείνο το πέραμα, ανάμεσα εις τα δύο χλοερά νησάκια, και δεν έβλεπε κανέν ίχνος εκεί την ημέραν, το οποίον να εξηγή την παρουσίαν του φωτός την νύκτα, να πλεύση τα μεσάνυχτα, διακόπτων τον μακάριον ύπνον του, και τους ρεμβασμούς του προς τ' άστρα και την Πούλιαν, να φθάση έως εκεί, να ιδή τι είναι, και, εν ανάγκη, να το κυνηγήση το μυστηριώδες εκείνο φέγγος. Οθεν ο Μάνος, επειδή ήτο ασθενής άνθρωπος, καθώς είπομεν, νέος εικοσαετής, εκάλεσεν επίκουρον και τον Γιαλήν της Φαφάνας, δέκα έτη μεγαλύτερόν του, αφού του διηγήθη το νυκτερινόν όραμά του, διά να του κάμη συντροφιάν εις την ασυνήθη εκδρομήν.

Επήγαν μίαν νύκτα, όταν η σελήνη ήτο εννέα ημερών, κ' έμελλε να δύση περί την μίαν μετά τα μεσάνυχτα. Το φως εφαιnéτο εκεί, ακίνητον ως καρφωμένον, ενώ ο πύρινος κολοβός δίσκος κατέβαινεν ήρεμα προς δυσμάς κ' έμελλε να κρυφθή οπίσω του βουνού. Οσον έπλεαν αυτοί με την βάρκαν, τόσον τους έφευγε, χωρίς να κινήται οφθαλμοφανώς, ο μυστηριώδης πυρσός. Εβαλαν δύναμιν εις τα κουπιά, «εξεπλατίσθηκαν». Το φως εμακρύνετο, εφαιnéτο απώτερον ολονέν. Ητο άφθαστον. Τέλος έγινε άφαντον από τους οφθαλμούς των.

Ο Μάνος, μαζί με τον Φαφάναν, έκαμαν πολλούς σταυρούς. Αντήλλαξαν ολίγας λέξεις:

- Δεν είναι φανάρι, δεν είναι καΐκι, όχι.

- Και τι είναι;

- Είναι...

Ο Γιαλής της Φαφάνας δεν ήξευρε τι να είπη.

Την νύκτα της τρίτης ημέρας, και πάλιν δύο ή τρεις ημέρας μετ' αυτήν, οι δύο ναυτίλοι επεχείρησαν εκ νέου την εκδρομήν. Πάντοτε έβλεπαν την μυστηριώδη λάμψιν να χορεύη εις τα κύματα. Είτα, όσον επλησίαζαν αυτοί, τόσον το όραμα έφευγε. Και τέλος έγινε άφαντον. Τι άρα ήτο;

Εις μόνον γείτων είχε παρατηρήσει τας επανειλημμένας νυκτερινάς εκδρομάς των δύο φίλων με την βάρκαν. Ο Λίμπος ο Κόκοϊας, άνθρωπος πενηντάρης, είχε διαβάσει πολλά παλαιά βιβλία με τα ολίγα κολλυβογράμματα που ήξευρε, και είχεν ομιλήσει με πολλές γραίας σοφάς, αίτινες υπήρξαν το πάλοι. Εκάθητο όλην την νύκτα, αγρυπνών, σιμά εις το παράθυρόν του, βλέπων προς την θάλασσαν, και πότε εδιάβαζε τα βιβλία του, πότε ερρέμβαζε προς τα άστρα και προς τα κύματα. Η καλύβη του, όπου έρημος και μόνος εκατοικούσεν, έκείτο ολίγους βράχους παραπέρα από το σπίτι της Λουλούδως, όπου έδενε την βάρκαν του ο Μάνος, ανάμεσα εις το σπίτι της Βάσως του Ραγιά και της Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα, ο Κορωνιός και ο εγγονός της Φαφάνας ητοιμάζοντο να λύσουν την βάρκαν, και να κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διά να κυνηγήσουν το ασύλληπτον θήραμά των.

Ο Λίμπος ο Κόκοϊας τους είδεν, εξήλθεν από την καλύβην του, φορών άσπρον σκούφον και ράσον μακρύ, όπως εσυνήθιζε κατ' οίκον, επήδησε δύο τρεις βράχους προς τα εκεί, κ' έφθασε παραπάνω από το μέρος, όπου ευρίσκοντο οι δύο φίλοι.

- Για που, αν θέλη ο Θεός, παιδιά; τους εφώναξεν. Είναι βραδιές τώρα που τρέχετε έξω από το λιμάνι, χωρίς να γιαλεύετε, χωρίς να πυροφάνιζετε - και τα ψάρια σας δεν τα είδαμε. Μήπως σας ωνείρεψε και σκάφτετε πουθενά, για να βρήτε τίποτα θησαυρό;

Ο Μάνος παρεκάλεσε τον Κόκοϊαν να κατεβή παρακάτω και να ομιλή σιγανώτερα. Είτα δεν edίστασε να του διηγηθῃ το όραμά του.

Ο Λίμπος ήκουσε μετά προσοχής. Είτα εγέλασε:

- Αμ' πού να τα ξέρετε αυτά εσείς, οι νέοι, είπε, σείων σφοδρώς την κεφαλήν. Τον παλαιόν καιρόν τέτοια πράματα, σαν αυτό που είδες, Μάνο, τα έβλεπαν όσοι ήταν καθαροί, τώρα τα βλέπουν μόνο οι ελαφροϊσκιωτοι. Εγώ δε βλέπω τίποτα!.. Το ίδιο κι ο Γιαλής βλέπει αυτό που λες πως βλέπεις;

Ο Γιαλής ηναγκάσθη με συστολήν κατωτέραν της ηλικίας του να ομολογήσῃ, ότι δεν έβλεπε το φως, περί ου ο λόγος, αλλ' επείθετο εις την διαβεβαίωσιν του Μάνου, όστις έλεγεν ότι το βλέπει.

Ο Κόκοϊας, ήρχισε τότε να διηγῆται:

- Ακούστε να σας πω, παιδιά. Εγώ που με βλέπετε, έφθασα τη γρια-Κοεράνω του Ραγιά, την μαννού αυτής της Βάσως της γειτόνισσας, καθώς και τη μάννα της Γκαβαλογίνας, ακόμα κι άλλες γριές. Μου είχαν διηγηθῃ πολλά πρωτινά, παλαικά πράματα, καθώς κι αυτό που θα σας πω τώρα:

»Βλέπετε αυτό το χάλασμα, το Καλύβι της Λουλούδως, που λένε πως είναι στοιχειωμένο; Εδώ τον παλαιόν καιρό εκατοικούσε μια κόρη, η Λουλούδω, όπου την είχαν ονοματίσει για την εμορφιά της, - έλαμπε ο ήλιος, έλαμπε κι αυτή - μαζί με τον πατέρα της τον γερο-Θεριά (ελληνικά τον έλεγαν Θηρέα), όπου εκυνηγούσε όλους τους Δράκους και τα Στοιχειά, με την ασημένια σαγίτα και με φαρμακωμένα βέλη. Ενα Βασιλόπουλο από τα ξένα την αγάπησε την όμορφη Λουλούδω. Της έδωκε το δαχτυλίδι του, κ' εκίνησε να πάη στο σεφέρι και της έταξε με όρκον ότι, άμα νικήσῃ τους βαρβάρους, την ημέρα που θα γεννηθῇ ο Χριστός, θα έρθῃ να την στεφανωθῇ.

»Επῆγγε το Βασιλόπουλο. Εμεινεν η Λουλούδω, ρίχνοντας τα δάκρυά της στο κύμα, στον αέρα στέλνοντας τους αναστεναγμούς της, και την προσευχή στα ουράνια, να βγῇ νικητής το Βασιλόπουλο, να έρθῃ η μέρα που θα γεννηθῇ ο Χριστός, να γυρίσῃ ο σαστικός της να την στεφανωθῇ.

»Εφτασε η μέρα που ο Χριστός γεννᾶται. Η Παναγία με αστραφτερό πρόσωπο, χωρίς πόνο, χωρίς βοήθεια, γέννησε το Βρέφος μες στη Σπηλιά, το εσήκωσε, το εσπαργάνωσε με χαρά, και το 'βαλε στο παχνί, για να το κοιμίση. Ενα βοϊδάκι κ' ένα γαϊδουράκι εσίμωσαν τα χνώτα τους στο παχνί κ' εφυσούσαν μαλακά να ζεστάνουν το θείο Βρέφος. Να, τώρα θα 'ρθῇ το Βασιλόπουλο, να πάρῃ την Λουλούδω!

»Ηρθαν οι βοσκοί, δυο γέροι με μακριά άσπρα μαλλιά, με τις μαγκούρες τους, ένα βοσκόπουλο με τη φλογέρα του, θαμπωμένοι, ξαφνιασμένοι, κ' έπεσαν κ' επροσκύνησαν το θείο Βρέφος. Είχαν ιδεί τον Αγγελον αστραπόμορφον, με χρυσογάλανα λευκά φτερά, είχαν ακούσει τ' αγγελούδια που έψαλλαν: *Δόξα εν υψίστοις Θεώ!* Εμειναν γονατιστοί, μ' εκστατικά μάτια, κάτω από το παχνί, πολλήν ώρα, κ' ελάτρευαν αχόρταγα το θάμα το ουράνιο. Να! τώρα θα 'ρθῇ το Βασιλόπουλο, να πάρῃ την Λουλούδω!

»Εφτασαν κ' οι τρεις Μάγοι, καβάλα στις καμήλες τους. Είχαν χρυσές μίτρες στο κεφάλι, κ' εφορούσαν μακριές γούνες με πορφύρα κατακόκκινη. Και τ' αστεράκι, ένα λαμπρό χρυσό αστέρι, εχαμήλωσε κ' εκάθισε στη σκεπή της Σπηλιάς, κι έλαμπε με γλυκό ουράνιο φως, που παραμέριζε της νύχτας το σκοτάδι. Οι τρεις βασιλικοί γέροι ξεπέξεψαν απ' τις καμήλες τους, εμπήκαν στο Σπήλαιο, κ' έπεσαν κ' επροσκύνησαν το Παιδί. Ανοιξαν τα πλούσια τα δισάκια τους, κ' επρόσφεραν δώρα: χρυσόν και λίβανον και σμύρναν.

- »Να! τώρα θα 'ρθῇ το Βασιλόπουλο, να πάρῃ την Λουλούδω!

»Πέρασαν τα Χριστούγεννα, τελειώθηκε το μυστήριο, έγινε η σωτηρία, και το Βασιλόπουλο δεν ήρθε να πάρῃ την Λουλούδω! Οι βάρβαροι είχαν πάρει σκλάβο το Βασιλόπουλο. Το φουσάτο του είχε νικήσει στην αρχή, τα φλάμπουρά του είχαν κυριέψει με αλαλαγμό τα κάστρα των βαρβάρων. Το Βασιλόπουλο είχε χυμήξει με ακράτητην ορμή, απάνω στο μούστωμα και στη μέθη της νίκης. Οι βάρβαροι με δόλο τον είχαν αιχμαλωτίσει!

»Τα δάκρυα της κόρης επίκραναν το κύμα τ' αρμυρό, οι αναστεναγμοί της εδιαλύθηκαν στον αέρα, κ' η προσευχή της έπεσε πίσω στη γῆ, χωρίς να φθάσῃ στο θρόνο του Μεγαλοδύναμου. Ενα λουλουδάκι αόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ανάμεσα στους δυο αυτούς βράχους, όπου το λεν Ανθος του Γιαλού, αλλά μάτι δεν το βλέπει. Και το Βασιλόπουλο, που είχε πέσει στα χέρια των βαρβάρων, επαρακάλεσε να γίνῃ Σπίθα, φωτιά του πελάγους, για να φτάσῃ εγκαίρως, ως την ήμερα που γεννᾶται ο Χριστός, να φυλάξῃ τον όρκο του, που είχε δώσει στη Λουλούδω.

»Μερικοί λένε, πως το Ανθος του Γιαλού έγινε ανθός, αφρός του κύματος. Κ' η Σπίθα εκείνη, η φωτιά του πελάγου που είδες, Μάνο, είναι η ψυχή του Βασιλόπουλου, που έλιωνε, σβήσθηκε στα σίδερα της σκλαβιάς, και κανείς δεν την βλέπει πια, παρά μόνον όσοι ήταν καθαροί τον παλαιόν καιρόν, και οι ελαφροϊσκιωτοι στα χρόνια μας».

Η ΜΑΥΡΟΜΑΝΤΗΛΟΥ

Κανείς εις όλον το χωρίον δεν είχαν ωραιότερον περιβολάκι από τον εξάδελφόν μου τον Γιαννιόν. Καθ' εκάστην περί το δειλινόν επέβαιναν εις το μικρόν γέρικον ονάριόν του και εξετέλει τακτικήν ημερησίαν περίοδον ανά το ωραίον κηπάριον, οπόθεν προς εσπέραν επέστρεφεν αποφέρων τους καρπούς των κόπων του. Οι γέροντες απόμαχοι, οι καθημενοί παρά την προκυμαίαν, βλέποντές τον επιστρέφοντα αργά-αργά εκ της καθημερινής εκδρομής του, έλεγαν.

- Να, ο Γιαννιός έρχεται πάλι απ' το περιβολάκι του.
- Και φέρνει και τις λαχανίδες του.
- Και τα κουνουπίδια του και τα μπουστανικά του.
- Πώς τα καταφέρνει!
- Σαν να τον γνωρίζουν.
- Λες και τα έχει γητεμένα!

Ο εξάδελφός μου ο Γιαννιός δεν έτεινε το ούς εις τα ποικίλα ή μάλλον στερεότυπα ταύτα σχόλια, αλλ' αντιπαρήρχετο αδιάφορος, αφού προσέδεεν εις τινα πάλλον το υποζύγιόν του και αποκομίζων τα «λαχανικά» τα επώλει ή τα έφεραν οίκαδε, κατά την περίστασιν.

Και αφού ανεπαύετο την εσπέραν εκ του μετρίου καμάτου της ημέρας, μέλλων οσονούπω ν' αναπαυθεί διαρκέστερον εκ των πολλών μόχθων της ζωής του, την άλλην ημέραν πάλιν, περί το δειλινόν, έλυε το ονάριόν του, επέβαιναν εις αυτό και εξήρχετο πάλιν προς επίσκεψιν του περιβολίου του.

* * *

Οποίον λαμπρόν, αχανές, μεγαλοπρεπές περιβόλι! και πόσον δίκαιον είχαν ο θεός Όμηρος να θέσει εκ παραλλήλου τας δύο παραβολάς των κυμάτων της θαλάσσης και του αγρού με τους κομώντας αστάχης!

Κινήθη δ' αγορά φη κύματα μακρά θαλάσσης

πόντου Ικαρίοιο, τα μεν τ' Εύρος τε Νότος τε
ώρορ' επαΐξας πατρός Διός εκ νεφελών·
ως δ' ότε κινήση Ζέφυρος βαθύ λήιον ελθών,
λάβρος επαγίζων, επί τ' ημύει ασταχύεσσιν,
ως των πάσ' αγορά κινήθη...

Τω όντι, τα χόρτα και οι θάμνοι του περιβολίου του εξαδέλφου μου του Γιαννιού, γιγαντιαία, πελώρια, άγρια ή κηπευτά, δεν έπαυσαν να οργώνονται, να σχηματίζωσιν αύλακας και να είναι γαλήνια, ομαλά, απ' αρχής, από καταβολής κόσμου. Δεν έπαυσαν να συγχέωσι τας ατόμους των, να είναι ποικιλόμορφα, αναλλοίωτα και ρευστά, να ορθώσι την χαίτην, να στηλώνωσι τα στέρνα, να φρίσσωσι, να κροαίνωσι, να βρέμωσι, να ηχώσι, να πλαταγώσι, να κτυπώσι παν αντίτυπον σώμα. Και οι Ζέφυροι προσέπαιζον κυλινδούμενοι εντός των, ως άτακτα παιδιά, και αι απόγειοι και αι τροπαίαι ημιλλώντο τίς να αυλακώσει βαθύτερον, τίς να υπεγείρει υψηλότερον τα κυανά και πορφύρεα νώτα των, μετά φωσφορίζοντος σελαγισμού, μετ' ακτινωτού αφρώδους στεφάνου. Και αύρα ποντιάς εθώπευε μαλθακώς την άσπilon κυματίζουσαν οθόνην προκαλούσα απείρους χαριέσσας, μυρμηκίζουσας, παροδικάς ρυτίδας, ως επί του μετώπου νύμφης βασιλίδος περικαλλούς, επιδεικνυσούσης παιδικόν θυμόν και πείσμα, διάλειμμα μεταξύ δύο μειδιαμάτων προκλητικών, εις το βάθος του οποίου ο βυθός δεν φαίνεται πλέον, και η επιφάνεια παύει ανταγάζουσα την άπειρον της κτίσεως φαιδρότητα.

Ο δε ουράνιος θόλος κατωπτρίζετο όλος εις τον απaráμιλλον κήπον, όν ο ήλιος έκαιε χωρίς να καταφλέγει τα βάθη του, διότι ο ίδιος, άμα απέκαμνεν εκ της ημερησίας αρματοδρομίας, εβυθίζετο διά ν' αναπαυθεί εις τον βυθόν του, διά ν' ακονίσει εν τω υγρώ εργαστηρίω τας αμβλυνθείσας ακτίνας. Η σελήνη εγένετο λαμπροτέρα επαργυρούσα τα στέρνα της αχανούς εκτάσεως, το άστρον της εσπέρας ελούετο ηδυπαθώς εις τα νάματά της, και αι Πλειάδες μετά γλυκείας παρθενικής σεμνότητος εμάρμαιρον εις τα ανεξερεύνητα βάθη της, ως βολίδες εισδύουσαι, ζητούσαι να μετρήσωσι το βάθος, να εύρωσι τον πυθμένα.

Μυρίοι κρότοι αντήσουν εις τα άντρα και εις τους βράχους, όπου τα κράσπεδα της ασπίλου οθόνης απέληγον, τότε ως ηδυπαθείς στεναγμοί έρωτος, τότε ως άγριοι πολέμων δούποι, πλήτοντες τας ηχούς. Και ηδύπνοοι οσμαί, ελαφρά αρώματα, απέπνεον πανταχόθεν, μυρώνουσαι τας αύρας, και άλμη και θάλπος ηλίου εσκήληρνε τους χρώτας, ηρύθραινε και καθίστα μελαψάς και αρρενωπάς τας όψεις των ανθρώπων.

Το ονάριον του εξαδέλφου μου εβύθιζε τους πόδας εν μέσω των δροσερών πετάλων, προσπαιζόντων και θροούντων περί τους πόδας του, και ο κήπος ο μισητηριώδης επρότεινε τα στέρνα ανοίγων τους θησαυρούς του εις τας επιδεξιούς χείρας του πεπειραμένου κηπουρού.

Δι' όλους το περιβολάκι του Γιαννιού του εξαδέλφου μου ήτο βιβλίον ανοικτόν, αλλά βιβλίον με ιερογλυφικούς χαρακτήρας, ή μ' εκείνα τα «σήματα λυγρά», τα διατεθλασμένα, τα εγκεχαραγμένα επί των γυμνών κρανίων των νεκρών, τα οποία λέγεται μεν ότι σημαίνουν την μοίραν του τεθνεώτος, αλλ' αν δεν είναι τις μάντις, δεν δύναται να τ' αναγνώσει... και τούτο κατόπιν εορτής, αφού ο νεκρός έζησε.

Αλλά διά τον άμοιρον εξαδέλφον μου ήτο βιβλίον με κεφαλαιώδεις λαμπρούς χαρακτήρας, σαφές, εναργές κι ευανάγνωστον. Ούτος εγνώριζε όλα τα μυστήρια, όλα τα κοιλώματα, όλα τα άντρα του προσφιλους αυτώ εδάφους. Ηδύνατό τις μάλιστα, όχι κατά σχήμα τετριμμένης προσωποποιίας, αλλά σχεδόν κυριολεκτικώς, να είπει, όπως έλεγαν και οι γέροντες απόμαχοι της προκυμιάς, ότι αυτά μάλλον τον εγνώριζαν...

* * *

Τον εγνώριζαν από μακρού χρόνου.

Ήτο ήδη εξηκοντούτης, και από πενήκοντα ετών, εκ τρυφεράς ηλικίας δεκαετούς, δεν είχε παύσει να καλλιεργεί τον κήπον του.

Πας άνθρωπος εργάζεται δι' εαυτόν, επί τη προφάσει ότι εργάζεται διά τους άλλους· ο δύσμοιρος ο Γιαννιός ειργάζετο διά τους άλλους και ποτέ δι' εαυτόν.

Δωδεκαετής, έμεινε μόνος προστάτης της μητρός, χήρας τρικοντούτιδος. Εικοσαετής, ήτο προστάτης των ορφανών αδελφών του, ορφανός ο ίδιος. Τεσσαρακοντούτης, ήτο προστάτης έτι μεγαλυτέρας ορφανίας, της των ανεψιών του.

Όλοι οι νέοι αγωνίζονται διά τινα φιλοδοξίαν, ποθούνσι τον γάμον, μελετώσι την αποκατάστασιν. Ο ταλαίπωρος ο Γιαννιός δεν ετόλμα ουδέ να ονειροπολήσει τοιοῦτό τι.

Χωρίς να νυμφευθεί, είχαν οίκοι τρεις γυναίκας. Η μοίρα τού τας εκληροδότησε.

Την μίαν του αδελφήν ηδυνήθη μετά τινά έτη να την υπανδρεύσει. Αλλ' αυτή μόλις απέκτησε δύο κόρας κι εχήρευσε.

Μόλις εχήρευσε η μία, κι εκακοπανδρεύθη η άλλη.

Αυτή έλαβεν άνδρα, όστις της έφερεν εκ του χωρίου του την εκ του πρώτου γάμου οκταέτιδα παιδίσκινη <του>, συνέζησεν ολίγους μήνας μετ' αυτής, και απεδήμησε. Μετέβη εις τινά πόλιν της Ελλάδος, όπου ειργάζετο χειρωνακτών.

Αναχωρών δεν είχαν οβολόν να της αφήσει.

Τότε δα ο πτωχός εξαδέλφός μου ο Γιαννιός «τα είχε μεριά, τα έκαμε φόρτωμα». Εκτός της ασθενούς γραίας μητρός, της χήρας αδελφής και των ορφανών ανεψιών του, ώφειλε να βοηθεί και την υπανδρον αδελφήν μετά της προγονής της. Ο ίδιος ωνόμαζε τούτο γραφικώς και λίαν βαναύσως «σαμάρι και πανωσάμαρο».

Άλλοτε, αποβλέπων εις την εν γένει κατάστασιν του οίκου μετά τον θάνατον του πατρός του, εις την διπλήν χηρείαν, εις την πολλαπλήν ορφανίαν των οικείων, εις την ισόβιον θητείαν εαυτού, έλεγε σχετλιαστικώς κι ευθύμως άμα χαρακτηρίζων την τύχην των: «Θελά-καψ' ο Θιος δυο σπίτια, έκαψ' ένα και καλό».

Παρελείψαμεν να είπωμεν ότι η Μοίρα του είχε χαρίσει κι ένα αδελφόν, αλλά τι προκομμένος αδελφός!

Ούτος ήτο κατά δέκα έτη νεώτερός του, αυτός τον είχαν αναθρέψει ορφανόν. «Τον ανάστησε, τον έκαμε κλωνάρι», καθώς έλεγεν η μήτηρ των. Αλλ' αυτός εβγήκε «της ελιάς το φύλλο».

Αφού επί τινά έτη εγύριζε ναύτης εν τω Αιγαίω με γολέτες και με βρίκια, τέλος επήρε το φύσημα του διά την Αμερικήν, και από δεκαετίας ουδέ γράμμα έστειλε πλέον.

Πού ήτο; Εις την Φιλαδέλφειαν. Τι έκαμνεν; Είχε νυμφευθεί μίαν Κουακερίδα.

Εις την Φιλαδέλφειαν· οποία ειρωνεία λέξεων! Μίαν Κουακερίδα· από τους πολλούς βατράχους που έτρωγε (παρετήρησεν ο Γιαννιός), κατήντησε να πάρει την φωνήν των... ως γυναίκα!

Είναι αληθές ότι ο Γιαννιός εξεφράζετο μετά πικρίας περί του αδελφού του, αλλά και η γραία, η μήτηρ του, ποτέ δεν του είπεν ένα ευχαριστώ του πτωχού σκλάβου. Αι λογομαχίαι δε μεταξύ των ετραχύνοντο εξ αφορμής του αδελφού τούτου, προς ον η γερόντισσα έτρεφεν αδυναμίαν τυφλήν και δεν ηνείχετο ν' ακούει κακόν εναντίον του. Η πτωχή γυνή εφαντάζετο ότι ο Γιαννιός ό,τι έκαμνε το έκαμνε φυσικώς, διότι ώφειλε να το κάμνει, ποτέ δε δεν της επέραςεν από τον νουν ότι και ούτος ήτο ποτέ δυνατόν να την εγκαταλείπει, καθώς την εγκατέλειπεν ο νεώτερος, και είχε δίκαιον· ο Γιαννιός ήτο εξ εκείνων, οίτινες συχνά μεν γογγύζουσιν, αλλά ποτέ δεν αποκαρτερούσι.

Τέλος ο καημός της απουσίας του νεωτέρου υιού, αι στερήσεις, αι ταλαιπωρίαι και η κακοπάθεια την έφεραν εις τον τάφον.

Έμεινεν εις τον Γιαννιόν η πρεσβυτέρα αδελφή με τας δύο κόρας της, και η νεωτέρα με την προγονήν της.

Όλαι απέζων εκ της εργασίας του Γιαννιού και εκ μικρών εισοδημάτων της αμπέλου και του ελαιώνος.

Η έγγαμος αδελφή εβράδυνε να λάβει ειδήσεις παρά του συζύγου της. Τέλος μετά έξ μήνας την ενθυμήθη και της έστειλε τέσσαρας λίρας. Είτα την ελησμόνησεν οριστικώς.

Και ο Γιαννιός αρρώστησεν εν τω μεταξύ και έπανσε να της δίδει.

Με αυτάς τας τέσσαρας λίρας, προς τη μικρού λόγου αξία εισκομιδή, τη εκ των καρπών, έζησεν αυτή και η προγονή της τρία έτη.

Και την προγονήν ταύτην την ηγάπησεν ως τέκνον της. Ευτυχώς δεν απέκτησεν ιδικά της τέκνα.

Αλλά, ταλαίπωρος γυνή! καθώς ποτε η οσία Μαρία εις την έρημον την πέραν του Ιορδάνου, έζησε δεν ενθυμούμαι πόσα έτη με δύο άρτους, ούτω και αυτή, εις την έρημον ταύτην της ανθρωπίνης κοινωνίας, εις την χέρσον των αισθημάτων και των ευγενών παλμών, έζησε τρία έτη με τέσσαρας λίρας.

Και η μεν υπεράνθρωπος εκείνη οσία είχαν αμαρτίας νεότητος προς εξιλασμόν, αυτή δε η πτωχή γυνή ήτο απλοϊκή και αφωτισμένη και τόσον αμνησικάκος, ώστε αποθανούσα εκληροδότησεν εκ της πτωχικής προικός της εις την προγονήν τον οικίσκον και την άμπελον, αφήσασα τον ελαιώνα μόνον εις τας ορφανάς ανεψιάς της.

Εκείναι δε σεβόμεναι την μνήμην της θείας, μόλις εμεμνημοίρησαν ολίγον τι με ψίθυρον φωνήν. [\[1\]](#)

Διά ποίον επενθηφόρει η Μαυρομαντηλού;

Διά τίνα άλλον ειμή διά τον Γιαννιόν τον εξαδέλφον μου;

Ίστατο μεταξύ των γιγαντιαίων ρευστών θάμνων, παρά την εσχατιάν του μεγαλοπρεπούς υγρού πεδίου, υψούσα την αιχμηράν, μόλις ορατήν κεφαλήν, μίαν σπιθαμήν υπέρ την λείαν επιφάνειαν. Ίστατο κι εφαινέτο προκαλούσα τον διαβάτην, τον τολμητιάν, όστις θα είχε το θράσος να την αφηγήσει.

Η Μαυρομαντ'λού! Η Μαυρομαντ'λού!

Οι γέροντες την ενθυμούντο από τριών γενεών τοιαύτην. Κανείς δεν την είδε ποτέ λευκόπεπλον.

Και από τους προπάππους των τοιαύτην την είχαν παραλάβει. Μαυρομαντ'λού, αιωνίως πενηφορούσαν.

Και διατί τάχα δεν θα επενθιφόρει δι' άλλον ειμή διά τον Γιαννιόν; Αλλά και διατί όχι διά τον Γιαννιόν αλλά δι' άλλον; Ούτε αυτός ούτ' εκείνη εγνώρισάν ποτε ευτυχίαν. Όσον έρωτα είχε απολαύσει ποτέ η Μαυρομαντ'λού, άλλον τόσον απέλαυσε και ο Γιαννιός ο εξάδελφός μου. Κι εκείνη μεν, τίς οίδεν, εάν ποτε υπήρξε γυνή, πριν απολιθωθεί και γίνει πέτρα, αν ότε ήτο γυνή εγνώρισεν έρωτα· ο δε Γιαννιός ο εξάδελφός μου ουδ' έτρεφεν ελπίδα ν' απολιθωθεί τουλάχιστον και γίνει πέτρα. Ατυχής Μαυρομαντ'λού! Ταλαίπωρε Γιαννιέ εξάδελφέ μου!

* * *

Παρά την δυτικήν εσχατιάν του ωραίου τριπλού λιμένος της παραθαλασσίου κόμης, όπου το κύμα, υπό ελαφρού ζεφύρου ρυτιδούμενον, σκάζει και δεικνύει μέλαιναν αιχμήν υπό υγράς λευκής παρυφής περιρρυτον, εκεί ανίσχει την κεφαλήν η Μαυρομαντηλού.

Όλοι οι βράχοι ίστανται πέριξ ασάλευτοι, μετ' ολυμπίου ειρωνείας υπερορώντες τας απέλpidας προσπαθείας του μανιάδους κύματος.

Μόνη η Μαυρομαντηλού νεύει μακρόθεν, νεύει διά της κεφαλής εις τον θρασύν ναυβάτην, τον επιβαίνοντα οικτράς σανίδος και παραδέρνοντα εις το πέλαγος, τον αγωνιόντα να εύρει εις τον βυθόν του πόντου τροφήν δι' εαυτόν και διά τους φιλάτους.

Φαίνεται να τον καλεί πλησίον της ως άλλη σειρήν, σειρήν άφωνος και άψυχος.

Ομοιάζει με ναύγιον προσηλωμένον εκεί από μακρών χρόνων, πληττόμενον υπό του αφρίζοντος κύματος, κραδαινόμενον και σείον την κεφαλήν, φώκης ελλοχώσης εκεί από αιώνων.

Μόνη η κεφαλή της φώκης σείεται απατηλώς νεύουσα· η ουρά ευρίσκεται εμπεφυκυία εις τον πυθμένα· η ρίζα διατείνει τας ίνας πέραν του βυθού, εμπεπηγυία εις τον βράχον.

Άλλως ουδ' η κεφαλή της φώκης σείεται. Το κύμα μόνον ρήγνυται και πλαταγεί και περιρρέει. Το κινούμενον φαίνεται ως να κινεί.

Λέγεται, αλλά τίς το πιστεύει; – και όμως αν ήτον αληθές! –ότι η Μαυρομαντ'λού υπήρξε ποτε και αυτή γυνή και μήτηρ, μήτηρ επτά υιών· ότι και οι επτά υιοί της, έμπειροι ναυβάται, φθονηθέντες υπό της θαλασσίας Γοργόνης, επνίγησαν εις το πέλαγος· ότι ίλεως μοίρα, σπλαγχνισθείσα τον πόνον της μητρός, την μετεμόρφωσεν εις σκόπελον, και την εφύτευσεν εκεί, ου μακράν του αιγιαλού, μόλις ορθούσαν την κεραυνόβλητον κεφαλήν της, την οιοινεί μελάμπεπλον, χαιρεκακούσαν μακρόθεν όταν βλέπει συμφοράς και πνιγμούς ανθρώπων εις το πέλαγος, προσδεχομένην ως ιλαστήριον θυσίαν τα εκβραζόμενα υπό των κυμάτων ναυάγια, δροσιζουσαν τον πόνον της εκεί εις τον πόντον. Τοιαύτη η Μαυρομαντηλού.

Αγνώω τι μοιραίον υπήρχε μεταξύ της Μαυρομαντηλούς και του Γιαννιού, του εξαδέλφου μου· αλλά πάντοτε αυτή, διαβαίνοντα πλησίον ή μακράν, τον εκάλει, τον εκάλει.

Φαίνεται ότι υπήρχε μυστηριώδης τις σύνδεσμος· αυτή ήτο η κατ' εξοχήν Μαυρομαντηλού· κι εκείνος εκ τρυφεράς ηλικίας ουδέν άλλο έβλεπε γύρω του ή μαύρας μαντήλας.

Έπλεε σχεδόν καθημερινώς εις τα νερά της· διασχίζων κατά μήκος και πλάτος τον ωραίον τρίκολπον λιμένα, επεσκέπτετο όλους τους όρμους, εξηρεύνα όλα τα υποβρύχια σπήλαια, διωνύχιζεν όλους τους διαποντίους θαλάμους.

Έπλεεν από αγκάλην εις αγκάλην, από αμμουδιάν εις αμμουδιάν, από βράχον εις βράχον. Έξευρεν όλας τας κρύπτας των πολυπόδων, όλα τα θαλάμια των μουνγγριών, όλα των αστακών τα ενδαιτήματα.

Ποτέ ορφός δεν τον διέφευγε και αι συναγρίδες εγοητεύοντο από το άγκιστρών του.

Οσάκις ησμενίζετο να εκπλήξει ολίγον τους πολλούς των ανθρώπων, τους θαυμάζοντας το ποσόν μάλλον ή το ποιόν (σπανίως άλλως το έκαμνε, διότι δεν ηγάπα ν' αλιεύει μη εκλεκτούς ιχθύς), είχε μέθοδον ιδικήν του.

Εγνώριζεν ότι «παν το θηρώμενον αμοιβαίως θηράται και το μισούμενον μισεί». Έξευρεν ότι όπως η γάττα μάχεται το οψάριον, ούτω και το οψάριον μάχεται την γάτταν.

Τούτο το έπραξε μόνον δις ή τρις, και διά να *φουρκίσει* τους ανθρώπους ξενικής τινος τράτας, αλιευούσης με σαγήνην, προς ην άλλως δεν ηδύνατο να συναγωνισθεί. Ηλίευσε λοιπόν με δολώματα εκ κρέατος θνησιμαίας γάττας.

Τους δε ούτως αγρευθέντας ιχθύς (είχεν αγρεύσει μόνος του πλείονας ή πενήτηκοντα οκάδας, όσας και η αντίζηλός του τράτα) δεν ηθέλησε να τους πωλήσει εις τους ανθρώπους της νήσου· τους επώλησεν όλους εις αυστριακόν τι ατιμόπλοιον, το οποίον ησχολείτο δήθεν «να μετρεί τα νερά», ορμούν εις τον λιμένα. Είπεν εις τους συμπατριώτας του: «αυτά τα ψάρια δεν είναι για σας, είναι για κείνους που τρώνε και τις γάττες».

Ουδείς όμως ενόησε τι έλεγεν.

Έπλεε συχνά εις τα νερά της Μαυρομαντηλούς, τρέφων παράδοξον στοργήν προς τον μονήρη τούτον βράχον, όστις μόλις ανέτεινε την κορυφήν υπέρ τον αφρόν του κύματος, ως κολυμβητής κεκμηκώς και αναπαυόμενος ύπτιος επί των κυμάτων. Εγνώριζεν όλα τα άντρα και τα μυστήρια του βράχου αυτού, όπου ανεκάλυπτε θαλασσίους θησαυρούς, αστακούς και караβίδας, υπερφυεις το μέγεθος, και κογγύλας και πεταλίδας και άλλα ακόμη ηδύγευστα όσα.

Αλλά παρήλθε πλέον η εποχή, καθ' ην ο Γιαννιός ήτο κύριος δύο υπερηφάνων λέμβων, της «Επταλόφου» και της «Αγίας Σοφίας», εποχή καθ' ην ως μόνην τροφήν των ονειρών του είχε την παρά τον Βόσπορον αποκατάστασιν του Γένους. Οι Μεγαλοϊδεάται, όσοι επέζων ακόμη, είχαν εντελώς απογοητευθεί, και μετ' αυτών και ο Γιαννιός ο εξάδελφός μου.

Τώρα ο Γιαννιός δεν είχε πλέον ή μίαν λέμβον, υπόσαθρον και αυτήν και σχεδόν συνηλικιώτιν του επιβάτου της. Έν λοιπόν Σάββατον, περί τα μέσα της Μ. Τεσσαρακοστής, επέβη εις την γεροντικήν άκατόν του και ήρχισε να ελαύνει τας κώπας κατευθυνόμενος προς τα νερά της Μαυρομαντηλούς.

Ο Γιαννιός είχε, καθώς όλοι οι έμπειροι κωπηλάται, ίδιον τρόπον ειρεσίας, και ήξευρε να δίδει δρόμον εις την λέμβον, χωρίς να φαίνεται ότι αγωνιά και χωρίς να ιδρώνει. Ήλυνεν ομαλώς και ηρέμα, αλλά συνεχώς, συντόνως και μετά λανθανούσης ρώμης. Σχεδόν δεν εφαινοντο αι κινήσεις των χειρών, και αδιοράτως προένευε και ανέπιπτεν.

Άλλως είχεν αρχίσει ήδη να γηράσκει και εξησθένει και έπασχεν. Ήτο ποδαλγός και σχεδόν ημιπλήξ κατά τα αριστερά κώλα.

Επί της λέμβου έφερεν αλιευτικά τινα σύνεργα· τον γάντζο, δι' ου ανείλκυε τα οκταπόδια, το καμάκι, δι' ου ελόγγιζε τους λάβρακας και τους αστακούς, το σηπιογυάλι, δι' ου εξεμαύλιζε τας σηπίας, την λαδιά, δι' ης έπλαττεν εν τη θαλάσση τεχνητήν γαλήνην και καθίστα διαυγή τον βυθό. Διότι εις ταύτα περιωρίσθη κατά το γήρας του (πρόσθες και την πράγκα, και την απόχη και άλλα τινά), αφήσας εις τους νεωτέρους δίκτυα και παραγάδια και συρτές.

Μετά ημισείας ώρας σύντονον κωπηλασίαν έφθασεν εις την γειτονίαν της Μαυρομαντηλούς. Έφθασεν απλώς διά να διασκεδάσει την μεγαγχολίαν του, άλλως ουδεμίαν επρόβλεπεν άγγραν διά σήμερον. Ήτο παράξενος την ημέραν εκείνην, ησθάνετο μεγίστην στενοχωρίαν. Είχε μαλώσει κατ' όικον με την αδελφήν του, ήτις είχε κληρονομήσει εν μέρει την παραξενιά της μητρός.

Ωραία ήτο η ημέρα, και ο ήλιος κλίνων προς την δύσιν εκτύπα κατάματα τον γηραιόν αλιέα, επιχρυσών την αργυρόχρουν κόμην του, αναδεικνύων το τετράγωνον ευρύ πρόσωπον με την σιμὴν ρίνα, το εκφράζον άφατον καλοκαγαθίαν μετ' εγκαρτερήσεως, και το βραχύ ανάστημα με τους πισσωμένους κι εμβλωμένους αμπάδες οπου εφόρει. Ήτο ήδη άνοιξις, Μαρτίου μεσουντος. Επί της αντικρύ του ευκόλπου και από μακράς αμμουδιάς τεμνομένης ακτής έβλεπεν εδώ κι εκεί χωρικούς και τινες γυναίκας και παιδιάς επιστρέφοντας διά του παραθαλασσίου δρομίσκου εκ των αγρών εις την κόμην. Η άνοιξις είχε αρχίσει να στολίζει με ανθούς τα δένδρα, και η θάλασσα έπεμπε την ζωτικήν άλμην της εις τους θάμνους τους θάλλοντας ανά τας ποδιάς των γραφικών κλιτύων, όπου τραχύς αιπόλος με την ακτένιστον κόμην και το ηλιοκαές μέτωπον εξέτεινε την καμπυλωτήν ράβδον του μετά μονοσυλλάβων ανερμηνεύτων σοβών μίαν αίγα, ήτις είχε πηδήσει υπό τινα βράχον και είχε μείνει οπίσω από την λοιπήν αγέλην, ζητούσα βοσκήν όπου χάλικας μόνον και άμμιον ηδύνατο να εύρει· ενώ ο παις με την μακράν πήραν κρεμαμένην υπό την αριστεράν μασχάλην, μέχρι του γόνατος φθάνουσαν, με την υψηλήν ράβδον διπλασίαν του αναστήματός του, έτρεχε μ' ευθύμους φωνάς εμπρός, επιστρεφόμενος και χειρονομών προς τους τραγούς, και ο κύων έσειε την ουράν και δεν έπαυε να υλακτεί προς τους διαβάτας.

Ο σκόπελος ο καλούμενος Μαυρομαντηλού δεν θ' απέχει πλείονας ή τριάκοντα οργυιάς από της παραλίας, όπου ανοίγεται γραφική ωραία αγκάλη περιβάλλουσα το κύμα ορμητικόν κατά της ακτής χωρούν, αμβλύ προσπίπτον επί της άμμου και υπ' αυτής καταπνόμενον.

Εκεί βλέπει χωρικήν γυναίκα κύπτουσαν επί τον αιγιαλόν, πλύνουσαν ράκη τινά παρά την άκραν της αμμουδιάς, εις την ρίζαν ενός βράχου, εξέχοντος προς την θάλασσαν, επικαμπούς επί το κύμα, όπου τα νερά ήρχιζον να βαθύνωνται. Ο βράχος ούτος εκαλείτο «Μύτικα» και ήτο εξ εκείνων, αφ' ων οι κολυμβηταί κατά το θέρος συνηθίζουν να εκτελώσι τα εκπληκτικά εκείνα εις την θάλασσαν άλματα.

Ο υιός της γυναικός ταύτης, παιδίον επταετές, διαλαθών την προσοχήν της μητρός, είχεν αναρριχηθεί επιτηδείως εις το ύψος του βράχου.

Αίφνης η μήτηρ του, αισθανθείσα όπισθεν της εκ του αορίστου κενού την απουσίαν του παιδίου, στρέφεται, υψώνει την κεφαλήν και τον βλέπει επί της κορυφής του βράχου, τείνοντα εις τα εμπρός τους γρόνθους, κύπτοντα την κεφαλήν, και παιδικούς γρυλλισμούς εκβάλλοντα.

Ο μικρός, όστις είχεν ιδεί κατά το προλαβόν θέρος καολυμβητάς πηδώντας αφ' ύψους του βράχου τούτου, εξετέλει μιμικήν, ότι τάχα ήθελε να δώσει βουτιά από τον Μύτικα, ως κάμνουσιν οι έφηβοι και οι ακμαίοι νεανίσκοι.

Η μήτηρ του ήρχισε να τον καλεί πλησίον της. Ο Γιαννιός, όστις εσκάλιζε με την αρπάγην του πέριξ της Μαυρομαντηλούς, ήκουε τας φωνάς της γυναικός ταύτης: «Κατέβα, αρέ δαίμονα, αρέ λύκε ξιδάτε!»

Αλλ' ο μικρός εκώφευεν. Η μήτηρ οργισθείσα ανέτεινεν τον κόπανόν της, δι' ου έτυπτε τα λευκαινόμενα ράκη προς το μέρος του βράχου και τον επέσειεν απειλητικώς προς τον παίδα· «Έννοια σ', αρέ σκάνταλε, έννοια σ', χάρε μαύρε! Το βράδ', σα 'ρθεί πατέρας σ' απ' το χωράφ', δώσε λόγο».

Εκεί, καθώς επέμενε να εκτελεί τους μίμους του ο μικρός, αδιαφορών προς τας κραυγάς της μητρός του, κύπτων ολίγον βαθύτερον, ολισθαίνει, εκβάλλει πεπνιγμένην κραυγήν, και πίπτει μετά πλαταγισμού εις την θάλασσαν.

Το κύμα θα είχε βάθος πλέον ή διπλούν αναστήματος ανδρός. Βυθίζεται εις τον πόντον, και πάλιν ανέρχεται εις την επιφάνειαν, και ασπαίρει, και παραδέρνει, και είτα βυθίζεται εκ δευτέρου.

Η γυνή μίαν αφήκε σπαρακτικήν, διάτορον κραυγήν, και πελιδνή, περίτρομος, αγρία, καθώς εκράτει τον κόπανόν της, επιβαίνει εις το κύμα. Φθάνει μέχρι της οσφύος, είτα μέχρι του στέρνου, και με τον κόπανον αγωνιά να φθάσει το παιδίον πνιγόμενον ήδη και το δεύτερον εξαφανισθέν. Αλλ' ως ήτο επόμενον, διά της δίνης, ην εσχημάτιζεν ο κόπανος εις το κύμα, απεμάκρυνε μάλλον το αγωνιών σώμα, ή το προσήγγιζεν εις την χείρα της μητρός. Αύτη έκραξε και πάλιν βοήθειαν, αλλά την στιγμήν εκείνην ουδείς των επιστρεφόντων εις την πολίχνην χωρικών ευρίσκετο εκεί πλησίον. Όλοι είχαν υπερβεί την χθαμαλήν ακτήν, την χωρίζουσαν την αγκάλην ταύτην από της άλλης γείτονος αμμουδιάς, και είχαν προπορευθεί πλείονα ή χίλια βήματα.

Πλησιέστερος όμως των άλλων ήτο ο Γιαννιός, όστις είδε και ήκουσε, και με τέσσαρας εκτάκτου ορμής κωπηλασίας, έδωκε τοιούτον άπίστευτον δρόμον εις την υπόσαθρον αλιάδα του, ώστε έφθασεν ήδη εις το μέρος όπου είχε βυθισθεί το παιδάριον. Τούτον ιδούσα η γυνή ήρχισε να συλλαμβάνει μικράν ελπίδα.

* * *

Ο Γιαννιός έλαβε τον γάντζον του και ήρχισε να ερευνά εις τον βυθόν. Το βάθος της ακρογιαλιάς ήτο άνισον και ανώμαλον. Ενώ τέσσαρας οργυιάς περαιτέρω του μέρους όπου έπλυνεν η γυνή, εις την ρίζαν του βράχου, τα νερά εβαθύνοντο αποτόμως, έτι απωτέρω εις το μέρος όπου έφθασε τώρα ο Γιαννιός, παραδόξως πάλιν εγίνοντο ρηχότερα. Τούτο δε διότι ήρχιζεν εκείθεν να εξαπλούται εις τον βυθόν, κατά το πέλαγος, μέγα μάρμαρον, ολόκληρος θαλασσία άλως, συμπαγής μάζα εκ προαιωνίων χαλίκων και άμμου, σκληροτέρα χάλυβος. Εκεί επάνω είχε βυθισθεί δευτέραν φοράν το παιδίον.

Δεν παρήλθον ολίγαι στιγμαί, και ο γέρων αλιεύς ανέσυρε το παιδίον με την αρπάγην του, δράξας επιδεξίως αυτό εκ των ενδυμάτων.

Το παιδίον εφαινετο αναισθητον ήδη. Ίσως να μην ήτο και εντελώς πνιγμένον.

Η μήτηρ, επιμένουσα να επιβαίνει εις το κύμα, ως να εδροσίζετο εκεί η αγωνία της, αφήκε κραυγήν χαράς, αλλά και φόβου. Ηρώτα αν ήτο ζωντανόν.

- Πρέπει να ζει, απήντησεν ο Γιαννιός. Κρέμασμα θέλει ανάποδα.

Την ιδίαν στιγμήν, ενώ απέθετε τον πνιγμένον παρά την πρύμνην, με την κεφαλήν χαμηλότερα, ο γάντζος, τον οποίον δεν επρόφτασε να εξασφαλίσει, του φεύγει από τας χείρας, και πίπτει εις το κύμα.

Ο Γιαννιός έκυψεν αυθορμητώς να τον αναλάβει, αλλ' ο σίδηρος εβυθίσθη ως βέλος, το δε θαλασσοπότιστον ξύλον, το κοντάριον, ήτο βαρύ, και ουδ' άνευ του σιδήρου θα ήτο ικανόν να επιπλέυσει.

Ο Γιαννιός φοβηθείς μη χάσει τον γάντζον του, άνευ του οποίου θα επέστρεφεν εις την πόλιν «χωρίς σπανάκια και λαχανίδες», έλαβε το καμάκι του, και προσεπάθει ν' ανακαλύψει πού επήγεν ο γάντζος. Αλλ' ο γάντζος είχε κάμει «κακό πέσιμο» την φοράν αυτήν.

Είχεν ολισθήσει ακριβώς εις την ρίζαν του θαλασσίου μαρμάρου, περί ου είπομεν, και είχε σκαλώσει εις μέρος πολύ βαθύτερον του εκ συμπαγούς μάζης ανωτέρου πυθμένος. Το δε κοντάριον, αντί να υψούται ολίγον προς τα άνω και να σείηται ως σκύλου ευγνώμονος ουρά προς τον αυθέντην του, κατέβη βαθύτερον ακόμη και της αρπάγης της σιδηράς.

Εις το μέρος εκείνο αδύνατον να φθάσει ο κάμαξ, έτι ολιγώτερον η κόπη.

Τότε ο Γιαννιός επείσμωςεν, ωργίσθη, έχασε την συνήθη υπομονήν του. Του εφάνη απαίσιον να χάσει τον γάντζον του. Είπε καθ' εαυτόν ότι επήγε να κάμει καλόν, και έπαθε κακόν. Ημάρτησεν. «Ενθυμήθη τα νιάτα του». Δεν απεφάσισε καν να «διαναστήσει»

πρώτον εις την ξηράν ν' αποδώσει το ημίπνικτον ή και ολόπνικτον παιδίον εις την μητέρα του. Αλλ' όπως ήτον ελπισμόνησε την ποδάγραν, την ημιπληγίαν του, δεν εσυλλογίσθη ότι είχε «χρόνους και καιρούς» να κολυμβήσει, επέταξε το φέσι του, έρριψε τον αμπάν του, έβγαλεν την καμιζόλαν, εξεδύθη το υποκάμισον, και παρά τας κραυγάς της μητρός διαμαρτυρομένης, ερρίφθη κατά κεφαλής εις το κύμα κι επήγε να εύρει τον γάντζον του.

Η ώσις, η δοθείσα διά του άλματός του εις την λέμβον, τόσον δυνατή υπήρξεν, ώστε η λέμβος, η φέρουσα το παιδίον ημιθανές, απεμανκρύνθη οργυιάς προς το πέλαγος.

Και τότε η μήτηρ ήρχισε να ολολύζει.

* * *

Ολίγαι παρήλθον στιγμαί και ο Γιαννιός ανήλθεν εις την επιφάνειαν φέρων και τον γάντζον. Αλλ' η λέμβος με το πνιγμένον παιδίον είχαν απομακρυνθεί, κι επειδή ήτο ήδη σχεδόν έξω της χθαμαλής ακτής, εις μέρος όπου την εύρισκεν η θαλασσία αύρα, εξηκολούθει έτι μάλλον ν' απομακρύνεται. Θ' απείχεν ήδη υπέρ τας δέκα οργυιάς, προς μεσημβρίαν, απέναντι ακριβώς της Μαυρομαντηλούς.

Ο Γιαννιός εδοκίμασε κολυμβών να την φθάσει, αλλ' η λέμβος έφευγε με διπλασίαν αυτού ταχύτητα. Ο γηραιός ναύτης, μόλις ανελθών εις την επιφάνειαν, ησθάνθη την αριστεράν χείρα βαρείαν, το δε γόνυ ψυχρόν, παγωμένον, σχεδόν παράλυτον. Η ημιπληγία του τον ετιμώρει. Τότε ο γάντζος του εχρησίμευσεν ως βακτηρία εν θαλάσση. Επί του θαλασσίου μαρμάρου, όπου το βάθος ήτο μικρόν, εστηρίζετο με το κοντάρι του, ως πληγωμένος Τρίτων κλέψας την τρίαίναν του Ποσειδώνος.

Και ο Γιαννιός έφευγε προς την Μαυρομαντηλού, προς ην εκτείνεται το υποβρύχιον μάρμαρον, και η λέμβος έφευγε προς το πέλαγος, πλαγιώτερον ολίγον.

Κι εκείνος εξηκολούθει να ερείδεται επί της σιδηροδέτου αγκιστρωτής βακτηρίας του, και η λέμβος εξηκολούθει να φεύγει, και η γυνή, η μήτηρ του πνιγμένου παιδίου, εκόπτετο οδυρομένη εις τον αιγιαλόν.

Αλλ' ο Γιαννιός ησθάνετο το αριστερόν γόνυ εντελώς παγώσαν και δεν αντείχε πλέον να κολυμβά.

Ευτυχώς δεν απείχεν ήδη πολύ από την Μαυρομαντηλού, και επειδή έως εκεί ο δρόμος του ήτο ανύσιμος, διότι είχε την σιδηρόρρυγγον ράβδον του, όπως ερείδηται δι' αυτής επί του θαλασσίου μαρμάρου, ελθών ενηγκαλίσθη την Μαυρομαντηλού, όπως αληθεύσει εφ' άπαξ το ρητόν: «Μία ψυχή εις δύο σώματα!»

* * *

Α! μόνη η Μαυρομαντηλού, η λιθίνη ψυχή, η ασφριγής και ανέραστος κόρη, η οστρεοκόλλητος και κογχυλόφθαλμος νύμφη, η άστρωτος και χαλίκοςπαρτος ευνή, η απείρανδρος χήρα, η απενθής μελανείμων, μόνη αύτη έδωκεν άσυλον εις τον γηραιόν βασανισμένον ναύτην, και μόνη εδέχθη τας περιπτύξεις και τους ασπασμούς του Γιαννιού του εξαδέλφου μου.

Πτωχή Μαυρομαντηλού! Πτωχότερε Γιαννιέ εξαδέλφέ μου!

* * *

Δεν είχαν απελπισθεί να φθάσει την φεύγουσαν λέμβον. Εθεώρει την Μαυρομαντηλού ως προσωρινόν σταθμόν. Ήλπιζεν ότι μετά μικράν αναφυχήν η αιμωδιώσα κνήμη του θ' ανελάμβανε την ευκινήσιαν της και τότε θα εξηκολούθει την δίωξιν.

Ενέπηξε τον γάντζον εις γνωστήν αυτώ σχισμάδα του βράχου, επάτησε και αυτός τον πόδα επί τινος εξοχής, εκρεμάσθη και με τους δύο βραχίονας από τον τράχηλον της Μαυρομαντηλούς. Εν τούτοις παρήλθον λεπτά τινα, και το γόνυ του το αριστερόν δεν απεναρκούτο, τουναντίον εγίνετο μολύβδινον.

Ευτυχώς, την στιγμήν εκείνην ήλθεν ανέλπιστος επικουρία.

Καθ' ην στιγμήν η περιαλγής μήτηρ είχε ρήξει την πρώτην σπαρακτικήν κραυγην της, ο αιπόλος με το ηλιοκαές μέτωπον και με την ακτένιστον κόμην ήτο ακριβώς όπισθεν της χθαμαλής ακτής και ήκουσε τας φωνάς της. Έρριψε την κάπαν του, έλαβε την ράβδον του την υψηλήν και ήρχισε να τρέχει προς το μέρος οποθεν αι φωναί ήρχοντο. Αλλ' θ' απείχεν υπέρ τα χίλια βήματα.

Φθάσας εις την κορυφήν, εστάθη προς στιγμήν, κι εκοίταζε να ιδει τι συνέβαινεν. Είδε την γυναίκα ορθήν, επιβαίνουσαν μέχρη μασχάλης εις το κύμα, τείνουσαν τον κόπανον προς το πέλαγος, και ενόμισε κατ' αρχάς ότι κανέν σινδόνιον ή υποκάμισον θα της επήρεν η θάλασσα. Ήτο έτοιμος να γυρίσει όπισω εις τας αίγας του, αλλ' εκ της δευτέρας απέλπισδος επικλήσεως της γυναικός ενόησεν ότι κάτι δεινότερον θα της συνέβη.

Τότε έτρεξε και κατέβη τον κρημνόν. Έφθασεν εις την άμμον. Έτρεξεν ακόμη κι έφθασεν εις το μέρος όπου η σκηνή συνέβαινεν.

Εν τω μεταξύ ο Γιαννιός είχε πλησιάσει με την λέμβον, είχαν ανασύρει το πνιγόμενον παιδίον, του είχε πέσει ο γάντζος, είχε βυθιστεί ο ίδιος εις το κύμα, και η λέμβος με το παιδόν έφευγε προς το πέλαγος.

- Τι είναι; Τι τρέχει;

Η μήτηρ εστράφη, και ιδούσα τον βοσκόν, έδειξε την φεύγουσαν λέμβον.

- Είναι πνιγμένο το παιδί μου.

Ο τραχύς αιπόλος δεν έχασε καιρόν. Έρριψε κάτω την σκούφίαν του, το ένδυμα, το υποκάμισόν του, και με την περισκελίδα του μόνον ερρίφθη εις το κύμα.

Ούτος ήτο ο εξακουστός Γκαϊδίγκος, όστις επερνούσεν ως «κοσμογυρισμένος» μεταξύ των συμποιμένων του. Ήτο και ολίγον αλιεύς, είχε κάμει και ναύτης, και ήξευρε να νήχεται ως έγχελυσ. Εκολύμβα «τ' ανδρίκεια» με τόσην ρώμην, δεξιότητα και γοργότητα, ώστε ήτο εκπληκτικόν θέαμα. Μόλις τον είδε ο Γιαννιός από της θαλασσίας σκοπιάς του και αμέσως έκρινε με την ασφάλειαν του βλέμματος γηραιού ναύτου ότι «η βάρκα ήτον φτασμένη». Μόνη η μήτηρ δεν καθησύχαζε, μη γνωρίζουσα αν το παιδίον έζη.

* * *

Ο τραχύς Γκαϊδίγκος έφθασε την λέμβον, ανερριχήθη εις αυτήν. Έψαυσε το στήθος του παιδίου, και του εφάνη ότι η καρδιά έπαλλε. Του αφήρεσε τα ενδύματα βιαστικά, του τα έσχισεν εν μέρει, και το ετύλιξε προχείρως με την καπόταν του Γιαννιού, την οποίαν εύρε διπλωμένην υπό την πρώαν. Έλαβε τας κόπας και απέξειξεν ότι ήτο τόσον καλός ερέτης, όσον και κολυμβητής.

Ήλασε προς την Μαυρομαντ'λού, εβοήθησε τον Γιαννιόν ν' αναβεί εις την λέμβον. Η κνήμη του αλιέως η ευώνυμος ήτο εντελώς παγωμένη, η δε αριστερά χειρ του είχε γίνει ένα με τον γάντζον.

Ο Γιαννιός επρότεινε εις τον Γκαϊδίγκον να μοιρασθώσι τα ίδια ενδύματά του, εσκεπάσθη αυτός με το υποκάμισον και με τον αμπάν, και παρεχώρει εις τον βοσκόν την καμιζόλαν. Ο αιπόλος απεποιήθη, λέγων ότι τα ιδικά του ενδύματα είν' εκεί επί της άμμου, και όσον διά το παιδίον και την μητέρα, θα ευρεθώσιν εντός ολίγου ενδύματα και φωτιά διά να ζεσταθούν· και του έδειξε το αντικρύ μικρόν πολύδενδρον βουνόν, λέγων ότι εκεί εις την ράχην είναι το καλύβι του, και η ποιμενίς του είναι φιλόξενος γυνή, και διά τους άλλους και δι' αυτόν τον Γιαννιόν. «Το παιδί ολίγα τριψίματα θέλει, είπε, να 'ρθεί στον εαυτό του, και συ θα κάμεις καλά, αφού σου πονούν τα πόδια να μην κάνεις μαρτιάτικα μπάνια». Μόνον, ως εν επιλόγω, προσέθηκε:

- Κρίμα, μοναχά, που δεν έβγαλες χταπόδια.

(1891)

ΟΜΑΔΑ Δ΄ «ΟΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ»

Διαβάστε προσεχτικά την περιγραφή της αναχώρησης των ναυτικών και γράψτε ένα δικό σας κείμενο με βάση την οπτική γωνία και τη συμπεριφορά ενός Σκιαθιτή ναυτικού.

Θα σας εμπνεύσει και το ακόλουθο ποίημα του Ν.Καββαδία.

Οι 7 Νάνοι

Στίχοι: Νίκος Καββαδίας
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Πρώτη εκτέλεση: Χαρούλα Αλεξίου
Άλλες ερμηνείες: Θάνος Μικρούτσικος

Εφτά. Σε παίρνει αριστερά, μην το ζορίζεις.
Μάτσο χωράνε σε μια κούφιαν απαλάμη.
Θυμίζεις κάμαρες κλειστές, στεριά μυρίζεις.
Ο πιο μικρός αχολογάει μ' ένα καλάμι.

Γυαλίζει ο Σημ της μηχανής τα δυο ποδάρια.
Ο Ρεκ λαδώνει στην ανάγκη το τιμόνι.
Μ' ένα φτερό ξορκίζει ο Γκόμπυ τη μαλάρια
κι ο στραβοκάνης ο Χαράμ πίτες ζυμώνει.

Απ' το ποδόσταμο πηδάνε ως τη γαλέτα.
-Μπορώ ποτέ να σου χαλάσω το χατήρι;
Κόρη ξανθή και γαλανή που όλο εμελέτα
ποιος ρήγα γιός θε να την πιεί σ' ένα ποτήρι.

Ραμάν αλλήθωρε, τρελέ, που λύνεις μάγια,
κατάφερε το σταυρωτό του νότου αστέρι
σώρός να πέσει να σκορπίσει στα σπιράγια,
και πες του κάτω από ένα δέντρο να με φέρει.

Ο Τοτ, του λείπει το ένα χέρι μα όλο γνέθει,
τούτο το απίθανο σινάφι να βρακώσει.
Εσθήρ, ποια βιβλική σκορπιάς περνώντας μέθη;
Ρούθ, δε μιλάς; Γιατί τρεκλίζουμε οι διακόσιοι;

Κουφός ο Σάλαχ το κατάστρωμα σαρώνει.
- Μ' ένα ξυστρι καθάρισέ με απ' τη μοράβια.
Μα είναι κάτι πιο βαθύ που με λερώνει.
- Γιέ μου πού πας; Μάνα, θα πάω στα καράβια.

Κι έτσι μαζί με τους εφτά κατηφοράμε.
Με τη βροχή, με τον καιρό που μας ορίζει.
Τα μάτια σου ζούνε μια θάλασσα, θυμάμαι...
Ο πιο στερνός μ' έναν αυλό με νανουρίζει.

Κουφός ο Σάλαχ το κατάστρωμα σαρώνει.
- Μ' ένα ξυστρι καθάρισέ με απ' τη μοράβια.
Μα είναι κάτι πιο βαθύ που με λερώνει.
- Γιέ μου πού πας; Μάνα, θα πάω στα καράβια.

ΟΜΑΔΑ Β' «ΠΑΡΑΜΥΘΑΔΕΣ»

Διαβάστε το διήγημα «Το άνθος του γιαλού» και συγκρίνετε τη διήγηση του Λίμπου με τη διήγηση της γρίας Συρραχίνας.

Άνθος του γιαλού

Επι πολλές νύκτας κατά συνέχειαν έβλεπεν ο Μάνος του Κορωνιοῦ, εκεί όπου έδενε την βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντά στα Κοτρώνια του ανατολικού γιαλού, ανάμεσα εις δύο υψηλούς βράχους και κάτω από ένα παλαιόν ερημόσπιτον κατηρειπωμένον, - εκεί έστρωνε συνήθως την κάπαν επάνω στην πλώρην της βάρκας, κ' εκοιμάτο χορευτόν και νανουρισμένον ύπνον, τρεις σπιθαμές υψηλότερ' από το κύμα, θεωρών τα άστρα, και μελετών την Πούλιαν και όλα τα μυστήρια του ουρανού - έβλεπε, λέγω, ανοικτά εις το πέλαγος, έξω από τα δύο ανθισμένα νησάκια, τα φυλάττοντα ως σκοποί το στόμιον του λιμένος, εν μελαγχολικόν φως - κανδήλι, φανόν, λαμπάδα, ή άστρον πεσμένον - να τρεμοφέγγη, εκεί μακράν, εις το βάθος της μελανωμένης εικόνας, επιπολής εις το κύμα, και να στέκη επί ώρας, φαινόμενον ως να έπλεε, και μένον ακίνητον.

Ο Μάνος του Κορωνιοῦ, λεμβούχος ψαράς, ήτον αδύνατος στα μυαλά όπως και πας θνητός. Αρκετόν ήτο ήδη οπού έδενε την βάρκαν του κάθε βράδυ εκεί, δίπλα εις τους δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω από το ερημόσπιτον εκείνο, τ' ολόρθον άψυχον φάντασμα, το οποίον είχε την φήμην, ότι ήτο στοιχειωμένον. Εκαλείτο κοινώς «της Λουλούδως το Καλύβι». Διατί; Κανείς δεν ήξευρεν. `Η, αν υπήρχον ολίγα γραΐδια «λαδικά», ή και δύο τρεις γέροι, γνωρίζοντες τας παλαιάς ιστορίας του τόπου, ο Μάνος δεν έτυχεν ευκαιρίας να τους ερωτήσει.

Εβλεπε, βραδιές τώρα, το παράδοξον εκείνο μεμακρυσμένον φως να τρέμη και να φέγγη εκεί εις το πέλαγος, ενώ ήξευρεν, ότι δεν ήτο εκεί κανείς φάρος. Η Κυβέρνησις δεν είχε φροντίσει δι' αυτά τα πράγματα εις τα μικρά μέρη, τα μη έχοντα ισχυρούς βουλευτάς.

Τι, λοιπόν, ήτο το φως εκείνο; Ησθάνετο επιθυμίαν, επειδή σχεδόν καθημερινώς επέρνα με την βάρκα του από εκείνο το πέραμα, ανάμεσα εις τα δύο χλοερά νησάκια, και δεν έβλεπε κανέν ίχνος εκεί την ημέραν, το οποίον να εξηγή την παρουσίαν του φωτός την νύκτα, να πλεύση τα μεσάνυχτα, διακόπτων τον μακάριον ύπνον του, και τους ρεμβασμούς του προς τ' άστρα και την Πούλιαν, να φθάση έως εκεί, να ιδή τι είναι, και, εν ανάγκη, να το κυνηγήση το μυστηριώδες εκείνο φέγγος. Οθεν ο Μάνος, επειδή ήτο ασθενής άνθρωπος, καθώς είπομεν, νέος εικοσαετής, εκάλεσεν επίκουρον και τον Γιαλήν της Φαφάνας, δέκα έτη

μεγαλύτερόν του, αφού του διηγήθη το νυκτερινόν όραμά του, διά να του κάμη συντροφιάν εις την ασυνήθη εκδρομήν.

Επήγαν μίαν νύκτα, όταν η σελήνη ήτο εννέα ημερών, κ' έμελλε να δύση περί την μίαν μετά τα μεσάνυχτα. Το φως εφαινετο εκεί, ακίνητον ως καρφωμένον, ενώ ο πύρινος κολοβός δίσκος κατέβαινεν ήρεμα προς δυσμάς κ' έμελλε να κρυφθή οπίσω του βουνού. Οσον έπλεαν αυτοί με την βάρκαν, τόσοι τους έφευγε, χωρίς να κινήται οφθαλμοφανώς, ο μυστηριώδης πυρσός. Εβαλαν δύναμιν εις τα κουπιά, «εξεπλάτισθησαν». Το φως εμακρύνετο, εφαινετο απώτερον ολονέν. Ητο άφθαστον. Τέλος έγινεν άφαντον από τους οφθαλμούς των.

Ο Μάνος, μαζί με τον Φαφάναν, έκαμαν πολλούς σταυρούς. Αντήλλαξαν ολίγας λέξεις:

- Δεν είναι φανάρι, δεν είναι καΐκι, όχι.

- Και τι είναι;

- Είναι...

Ο Γιαλής της Φαφάνας δεν ήξευρε τι να είπη.

Την νύκτα της τρίτης ημέρας, και πάλιν δύο ή τρεις ημέρας μετ' αυτήν, οι δύο ναυτίλοι επεχείρησαν εκ νέου την εκδρομήν. Πάντοτε έβλεπαν την μυστηριώδη λάμψιν να χορεύη εις τα κύματα. Είτα, όσον επλησίαζαν αυτοί, τόσοι το όραμα έφευγε. Και τέλος εγίνετο άφαντον. Τι άρα ήτο;

Εις μόνον γείτων είχε παρατηρήσει τας επανειλημμένας νυκτερινάς εκδρομάς των δύο φίλων με την βάρκαν. Ο Λίμπος ο Κόκοϊας, άνθρωπος πενηντάρης, είχε διαβάσει πολλά παλαιά βιβλία με τα ολίγα κολλυβογράμματα που ήξευρε, και είχεν ομιλήσει με πολλές γραίας σοφάς, αίτινες υπήρξαν το πάλοι. Εκάθητο όλην την νύκτα, αγρυπνών, σιμά εις το παράθυρόν του, βλέπων προς την θάλασσαν, και πότε εδιάβαζε τα βιβλία του, πότε ερρέμβαζε προς τα άστρα και προς τα κύματα. Η καλύβη του, όπου έρημος και μόνος εκατοικούσεν, έκείτο ολίγους βράχους παραπέρα από το σπίτι της Λουλούδως, όπου έδενε την βάρκαν του ο Μάνος, ανάμεσα εις το σπίτι της Βάσως του Ραγιά και της Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα, ο Κορωνιός και ο εγγονός της Φαφάνας ητοιμάζοντο να λύσουν την βάρκαν, και να κωπηλατήσουν, τετάρτην φοράν, διά να κυνηγήσουν το ασύλληπτον θήραμά των.

Ο Λίμπος ο Κόκοϊας τους είδεν, εξήλθεν από την καλύβην του, φορών άσπρον σκούφον και ράσον μακρύ, όπως εσυνήθιζε κατ' οίκον, επήδησε δύο τρεις βράχους προς τα εκεί, κ' έφθασε παραπάνω από το μέρος, όπου ευρίσκοντο οι δύο φίλοι.

- Για που, αν θέλη ο Θεός, παιδιά; τους εφώναξεν. Είναι βραδιές τώρα που τρέχετε έξω από το λιμάνι, χωρίς να γιαλεύετε, χωρίς να πυροφανίζετε - και τα ψάρια σας δεν τα είδαμε. Μήπως σας ωνείρεψε και σκάφτετε πουθενά, για να βρήτε τίποτα θησαυρό;

Ο Μάνος παρεκάλεσε τον Κόκοϊαν να κατεβή παρακάτω και να ομιλή σιγανώτερα. Είτα δεν εδίστασε να του διηγηθη το όραμά του.

Ο Λίμπος ήκουσε μετά προσοχής. Είτα εγέλασε:

- Αμ' πού να τα ξέρετε αυτά εσείς, οι νέοι, είπε, σείων σφοδρώς την κεφαλήν. Τον παλαιόν καιρόν τέτοια πράματα, σαν αυτό που είδες, Μάνο, τα έβλεπαν όσοι ήταν καθαροί, τώρα τα βλέπουν μόνο οι ελαφροϊσκιωτοι. Εγώ δε βλέπω τίποτα!.. Το ίδιο κι ο Γιαλής βλέπει αυτό που λες πως βλέπεις;

Ο Γιαλής ηναγκάσθη με συστολήν κατωτέραν της ηλικίας του να ομολογήση, ότι δεν έβλεπε το φως, περί ου ο λόγος, αλλ' επείθετο εις την διαβεβαίωσιν του Μάνου, όστις έλεγεν ότι το βλέπει.

Ο Κόκοϊας, ήρχισε τότε να διηγείται:

- Ακούστε να σας πω, παιδιά. Εγώ που με βλέπετε, έφθασα τη γρια-Κοεράνω του Ραγιά, την μαννού αυτής της Βάσως της γειτόνισσας, καθώς και τη μάννα της Γκαβαλογίνας, ακόμα κι άλλες γριές. Μου είχαν διηγηθη πολλά πρωτινά, παλαιικά πράματα, καθώς κι αυτό που θα σας πω τώρα:

»Βλέπετε αυτό το χάλασμα, το Καλύβι της Λουλούδως, που λένε πως είναι στοιχειωμένο; Εδώ τον παλαιόν καιρό εκατοικούσε μια κόρη, η Λουλούδω, οπου την είχαν ονομάσει για την εμορφιά της, - έλαμπε ο ήλιος, έλαμπε κι αυτή - μαζί με τον πατέρα της τον γερο-Θεριά (ελληνικά τον έλεγαν Θηρέα), όπου εκυνηγούσε όλους τους Δράκους και τα Στοιχεία, με την ασημένια σαγίτα και με φαρμακωμένα βέλη. Ενα Βασιλόπουλο από τα ξένα την αγάπησε την όμορφη Λουλούδω. Της έδωκε το δαχτυλίδι του, κ' εκίνησε να πάη στο σεφέρι και της έταξε με όρκον ότι, άμα νικήση τους βαρβάρους, την ημέρα που θα γεννηθή ο Χριστός, θα έρθη να την στεφανωθή.

»Επήγε το Βασιλόπουλο. Εμεινεν η Λουλούδω, ρίχνοντας τα δάκρυά της στο κύμα, στον αέρα στέλνοντας τους αναστεναγμούς της, και την προσευχή στα ουράνια, να βγη νικητής το Βασιλόπουλο, να έρθη η μέρα που θα γεννηθή ο Χριστός, να γυρίση ο σαστικός της να την στεφανωθή.

»Εφτασε η μέρα που ο Χριστός γεννάται. Η Παναγία με αστραφτερό πρόσωπο, χωρίς πόνο, χωρίς βοήθεια, γέννησε το Βρέφος μες στη Σπηλιά, το εσήκωσε, το εσπαργάνωσε με χαρά, και το 'βαλε στο παχνί, για να το κοιμίση. Ενα βοϊδάκι κ' ένα γαϊδουράκι εσίμωσαν τα χνώτα τους στο παχνί κ' εφυσούσαν μαλακά να ζεστάνουν το θείο Βρέφος. Να, τώρα θα 'ρθή το Βασιλόπουλο, να πάρη την Λουλούδω!

»Ηρθαν οι βοσκοί, δυο γέροι με μακριά άσπρα μαλλιά, με τις μαγκούρες τους, ένα βοσκόπουλο με τη φλογέρα του, θαμπωμένοι, ξαφνιασμένοι, κ' έπεσαν κ' επροσκύνησαν το θείο Βρέφος. Είχαν ιδεί τον Αγγελον αστραπόμορφον, με χρυσογάλανα λευκά φτερά, είχαν ακούσει τ' αγγελούδια που έψαλλαν: *Δόξα εν υφίστοις Θεώ!* Εμειναν γονατιστοί, μ' εκστατικά μάτια, κάτω από το παχνί, πολλήν ώρα, κ' ελάτρευαν αχόρταγα το θάμα το ουράνιο. Να! τώρα θα 'ρθή το Βασιλόπουλο, να πάρη την Λουλούδω!

»Εφτασαν κ' οι τρεις Μάγοι, καβάλα στις καμήλες τους. Είχαν χρυσές μίτρες στο κεφάλι, κ' εφορούσαν μακριές γούνες με πορφύρα κατακόκκινη. Και τ' αστεράκι, ένα λαμπρό χρυσό αστέρι, εχαμήλωσε κ' εκάθισε

στη σκεπή της Σπηλιάς, κι έλαμπε με γλυκό ουράνιο φως, που παραμέριζε της νύχτας το σκοτάδι. Οι τρεις βασιλικοί γέροι ξεπέζεψαν απ' τις καμήλες τους, εμπήκαν στο Σπήλαιο, κ' έπεσαν κ' επροσκύνησαν το Παιδί. Ανοίξαν τα πλούσια τα δισάκια τους, κ' επρόσφεραν δώρα: χρυσόν και λίβανον και σμύρναν.

- »Να! τώρα θα 'ρθή το Βασιλόπουλο, να πάρη την Λουλούδω!

»Πέρασαν τα Χριστούγεννα, τελειώθηκε το μυστήριο, έγινε η σωτηρία, και το Βασιλόπουλο δεν ήρθε να πάρη την Λουλούδω! Οι βάρβαροι είχαν πάρει σκλάβο το Βασιλόπουλο. Το φουσατό του είχε νικήσει στην αρχή, τα φλάμπουρά του είχαν κυριέψει με αλαλαγμό τα κάστρα των βαρβάρων. Το Βασιλόπουλο είχε χυμήξει με ακράτητην ορμή, απάνω στο μούστωμα και στη μέθη της νίκης. Οι βάρβαροι με δόλο τον είχαν αιχμαλωτίσει!

»Τα δάκρυα της κόρης επίκραναν το κύμα τ' αρμυρό, οι αναστεναγμοί της εδιαλύθηκαν στον αέρα, κ' η προσευχή της έπεσε πίσω στη γη, χωρίς να φθάση στο θρόνο του Μεγαλοδύναμου. Ενα λουλουδάκι αόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ανάμεσα στους δυο αυτούς βράχους, οπού το λεν Ανθος του Γιαλού, αλλά μάτι δεν το βλέπει. Και το Βασιλόπουλο, που είχε πέσει στα χέρια των βαρβάρων, επαρακάλεσε να γίνη Σπίθα, φωτιά του πελάγους, για να φτάση εγκαίρως, ως την ήμερα που γεννάται ο Χριστός, να φυλάξη τον όρκο του, που είχε δώσει στη Λουλούδω.

»Μερικοί λένε, πως το Ανθος του Γιαλού έγινε ανθός, αφρός του κύματος. Κ' η Σπίθα εκείνη, η φωτιά του πελάγου που είδες, Μάνο, είναι η ψυχή του Βασιλόπουλου, που έλιωνε, σβήσθηκε στα σίδερα της σκλαβιάς, και κανείς δεν την βλέπει πια, παρά μόνον όσοι ήταν καθαροί τον παλαιόν καιρόν, και οι ελαφροΐσκιωτοι στα χρόνια μας».

ΟΜΑΔΑ Γ' «ΟΙ ΦΕΜΙΝΙΣΤΕΣ»

1.Τι αναφέρει το ακόλουθο κείμενο για τη γυναικεία εργασία;

Κάτω από ποιες συνθήκες άρχισαν οι γυναίκες να διεκδικούν τα δικαιώματά τους στην εκπαίδευση και εργασία;

Η είσοδος του γυναικείου πληθυσμού στην αγορά εργασίας

Η εργασία των γυναικών δεν είναι βέβαια φαινόμενο της εποχής αυτής. Οι γυναίκες δούλευαν πάντα μέσα στο σπίτι αλλά και έξω από αυτό (στις καλλιέργειες, σε οικοτεχνικές δραστηριότητες).

Με την εξάπλωση όμως των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, ως γυναικεία εργασία αναγνωρίστηκε αυτή που εντάχθηκε στις μισθωτές σχέσεις, ενώ η άλλη, αυτή που παρεχόταν μέσα στον παραδοσιακό γυναικείο χώρο, δεν ενέτασσε τις γυναίκες στον ενεργό πληθυσμό. Όπως μαρτυρούν και οι απογραφές πληθυσμού που γίνονται στις αρχές του αιώνα, ο αριθμός των γυναικών που εντάσσονται στις μισθωτές σχέσεις εργασίας αυξάνεται σταθερά. Επαγγέλματα όπως της δασκάλας ή της υπηρέτριας εξακολουθούν να κυριαρχούν, συγχρόνως όμως η συμμετοχή των γυναικών διευρύνεται και σε άλλους τομείς της οικονομίας όπως στις υπηρεσίες και τη βιομηχανία. Οι γυναίκες που μπαίνουν σ' αυτόν τον τελευταίο κλάδο είναι συνήθως μικρής ηλικίας, κατέχουν ανειδίκευτες θέσεις απασχόλησης, η παραμονή τους είναι βραχύχρονη και οι αμοιβές τους πολύ χαμηλές, συγκριτικά με εκείνες των αντρών· τα

ημρομίσθιά τους ήταν τα μισά από των τελευταίων. Η είσοδός τους σ' αυτόν τον εργασιακό χώρο προσδιορίζεται και οριοθετείται από τα κοινωνικά και πολιτισμικά συμφοραζόμενα της εποχής, ταυτόχρονα όμως θεωρείται ένα σημαντικό βήμα για τη χειραφέτησή τους

2.Συνδυάζοντας τα όσα αναφέρονται στο «Αγνάντεμα» με τις πληροφορίες του ακόλουθου αποσπάσματος να απαντήσετε:

Πώς παρουσιάζει ο Παπαδιαμάντης τη γυναίκα εκείνης της εποχής;

Πιστεύετε ότι έχει αλλάξει η ζωή της γυναίκας από τότε και σε ποιους τομείς;

ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑΣ

Περί την χαραυγήν, η γραία Φωτεινή εξύπνισε τα παιδιά, και αφού τα ένιψε και τα εκτένισε επιμελώς τους έδωσε παξιμαδάκια να μασήσουν, "για να μην τα μπουκώσ' ο γάδαρος". Είτα έλαβε το κομψόν, εύπλεκτον καλάθιόν της, έθεσε εντός την ρόκαν, την μανδήλαν της και ολίγα τρόφιμα δια πρωινόν πρόγευμα, και εξήλθε μετά της συνοδίας της.

Δεν ήτο η πρώτη φορά καθ' ην η γραία Φωτεινή εξύπνα τόσον πρωί. Η μόνη διαφορά ήτο ότι σήμερον, ένεκα του εξαιρετικού της ημέρας, ωδήγει μαζί της τα μικρά παιδιά, και όχι μόνον αυτά. Αλλ' η καλή γραία ήτο πάντοτε αγροδίαιτος, και αν διενυκτέρευε συνήθως εις την πόλιν, ποτέ, ούτε μίαν ημέραν δεν έλειπεν από την εξοχήν. Είχε την αμνάδα της, την οποίαν έτρεφε φιλοστόργως και αι αγαθαί γειτόνισσαι διηγούνται ότι εκοιμάτο μετ' αυτής αγκαλιαστά, δια να ζεσταίνεται. Αλλά και αν δεν εκοιμάτο με την αμνάδα, εκοιμάτο όμως εις το αυτό υπόστεγον, όπου και η αμνάς, μικρόν υπόστεγον μη διαφέρον ορνιθώνος εις τον μυχόν της αυλής. Και την ημέραν η μεν αμνάς είχε τα αρνία της, η δε Φωτεινή τα παιδιά της, τα τέκνα της κυρίας της και της αδελφής αυτής, ημίσειαν δωδεκάδα μικρών διαβόλων, οίτινες εκρεμώντο από τα φουστάνια της, προσεκολλώντο εις τα σπηλαιώδη στέρνα της και επήδων εις τους κυρτούς ώμους της. Την δε νύκτα η μεν αμνάς είχε τα μηρυκάσματά της, δι' ων εκράτει έξυπνον την σύνοικον, η δε γραία είχε τα όνειρά της, άλλα μηρυκάσματα της φαντασίας και αυτά, υφ' ων εστέναζεν ενίοτε εν τω μέσω της νυκτός, εξυπνούσα την προβατίναν, ήτις δια μικρού βελασμού απήντα συμπαθώς εις τους στεναγμούς της.

Σήμερον όμως, επειδή ήτο ελληνική εορτή, η εορτή της Ανθούς, η πομπή συνωδεύετο και από την μεγάλην κόρην της κυρίας της, την περικαλλή Ματήν. Τούτου ένεκα, η γραία ανέλαβεν ενώπιον ταύτης την ημιαληθή εκείνην σοβαρότητα, την οποίαν όλαι αι γραιαί υπηρέτριαι οπλίζονται ενώπιον των νεαρών θυγατέρων των δεσποινών των. Δεν επέτρεπε πλέον εις τα παιδιά να πιάωνται από τα φουστάνια της να τα τραβούν, αδιακόπως τα εμάλωνε, κ' εκείνα έτρεχαν άλλα εμπρός, άλλα εις τα πλάγια, χωρίς να δίδωσι προσοχήν εις τας φωνάς της.

Η Ματή εβάδιζε δεξιόθεν παρά το πλευρόν της γραίας, υψηλή, ευσταλής, καλλίζωνος. Είχε ξενικά διευθετημένην την κόμην της, έμενε πάντοτε ασκεπής οίκοι. Μόνον την πρωίαν εκείνην, επειδή επήγαινε εις την εξοχήν, εφόρει λεπτόν λευκόν μανδήλιον περί τους κροτάφους και το ινίον, τόσον βραχύ και τόσον εντέχνως διπλωμένον, ώστε ήτο ως να μην το εφόρει, και η πλουσία ξανθή κόμη της εφείνετο σχεδόν όλη, μέχρι της οσφύος κατερχόμενη εις δύο παχείας πλεξίδας, ως σταλακτίτας χρυσούς, και ο λαιμός της ήτο ορατός όλος κάτω του βρόχθου εις τον λάκκον της σφαγής και μέχρι της ρίζης των ωμοπλατών.

Εφόρει μικράν πόλκαν κανελόχρουν και λευκόν μεσοφούστανον πολύ κοντόν δια το ανάστημά της. Αλλά φαίνεται ότι η μήτηρ υπελόγισε πολύ κακώς δια την μέλλουσαν ανάπτυξιν της κόρης, και όσον εκείνη της έκαμνε κοντά φορέματα, τόσον η νέα ηύξανε και επέτα ανάστημα αποτόμως. Ήτο ήδη δεκαεπταέτις, κ' εφείνετο να είναι είκοσι ετών, εν υπερακμή ρώμης και καλλονής, ομοία με την Πρωτομαγιάν, το κορύφωμα τούτο της ανοίξεως, την ετοιμήν να παραδώση τα σκήπτρα εις το αδυσώπητον και δρεπανοφόρον θέρος - έρος.

ΟΜΑΔΑ Α' «ΠΕΡ'Ι ΠΡΟΙΚΑΣ»

Αφού μελετήσετε: 1. Τον ορισμό της προίκας, 2. Το άρθρο για την αλλαγή των κοινωνικών θεσμών, 3. Το απόσπασμα από τη Φόνισσα και αφού λάβετε υπόψη τα όσα λέγονται για την προίκα στο «Αγνάντεμα» να απαντήσετε:

- Ποια η θέση της κοινωνίας μας απέναντι στην προίκα;**
- Με ποιον τρόπο ο Παπαδιαμάντης περιγράφει την αναγκαιότητα του θεσμού;**
- Τι σήμαινε ο θεσμός της προίκας για τις οικογένειες που δεν μπορούσαν να προικίσουν τα παιδιά τους;**

προίκα η [pρίκα] [O25](#) λόγ. γεν. και *προικός* : **1.** (νομ.) τα περιουσιακά στοιχεία που προσφέρονταν από τη νύφη στο γαμπρό με το γάμο, ως συμβολή στην αντιμετώπιση των οικογενειακών βαρών: *Ο θεσμός της προίκας έχει καταργηθεί νομικά. Δίνω / παίρνω / ζητώ ~. Νύφη με / χωρίς ~. ΦΡ έχω την ~ αφάγωτη, έχω ακέραιο, δεν έχω εξαντλήσει κτ. (ένα αγαθό, μια παροχή κτλ.).* **2.** η κινητή ή ακίνητη περιουσία που συνεισφέρει η νύφη στη νέα της οικογένεια: *Το σπίτι που κάθονται είναι ~ της νύφης.* **3.** τα προσωπικά είδη της νύφης, το κινητό μέρος της προίκας₂: *Κεντάει την ~ της. Τα σεντόνια / το τραπεζομάντιλο / οι πετσέτες είναι της προίκας της.* || *Είδη προικός*, κυρίως για καταστήματα όπου πωλούνται τέτοια είδη. || (επέκτ.) τα προσωπικά είδη του γαμπρού.**4.** (μτφ., προφ.) για κτ. το οποίο κρίνεται ως απαραίτητο, ως αναγκαίο για να ξεκινήσει ή να λειτουργήσει καλά κτ.: *(Δώστε) ~ στην παιδεία, κονδύλια, χρήματα για τη βελτίωσή της.* || (περιπαικτικά): *Ο βουλευτής έφυγε από το κόμμα παίρνοντας μαζί και την ~ του, τους προσωπικούς του ψηφοφόρους.* **προικούλα** η ΥΠΟΚΟΡ. [αρχ. *προίξ*, αιτ. *προϊκα· προίκ(α) -ούλα*]

.4 Η αλλαγή των κοινωνικών θεσμών

Όπως είδαμε οι κοινωνίες μεταβάλλονται, αλλάζουν αργά ή ραγδαία, επαναστατικά ή ειρηνικά. Κοινωνική μεταβολή σημαίνει βασικά αλλαγή των θεσμών, εφόσον αυτοί αποτελούν τα βασικά όργανα λειτουργίας της κοινωνίας. Όταν επομένως μιλάμε για μεταβολή της ελληνικής κοινωνίας τις τελευταίες δεκαετίες εννοούμε ότι άλλαξαν οι θεσμοί της, π.χ. οι εκπαιδευτικοί θεσμοί (μαθητικές κοινότητες, Πανελλήνιες εξετάσεις, Ανοιχτό Παν/μιο κ.ά.), οικογενειακοί θεσμοί (κατάργηση της προίκας, ισοτιμία συζύγων, πολιτικός γάμος, αυτόματο διαζύγιο κ.ά.), οι οικονομικοί θεσμοί (μερική απασχόληση κ.ά.), οι πολιτικοί θεσμοί (κατάργηση βασιλείας, ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση κ.ά.).

Με την αλλαγή των θεσμών, αλλάζουν οι θέσεις, δηλαδή η εξουσία που έχουν τα άτομα μέσα στους θεσμούς και μαζί αλλάζουν οι ρόλοι και οι κανόνες που τους προσδιορίζουν. Με την αλλαγή των παραπάνω θεσμών στην ελληνική κοινωνία άλλαξε π.χ. η κοινωνική θέση των γυναικών, το περιεχόμενο των ρόλων τους (σύζυγοι, μητέρες, εργαζόμενες) και οι κανόνες (Σύνταγμα, Οικογενειακό Δίκαιο). Εξάλλου, οι αλλαγές σε ένα θεσμό επηρεάζουν και άλλους θεσμούς, π.χ. η μετατροπή της μορφής της οικογένειας οδήγησε στη δημιουργία νέων θεσμών, όπως οι παιδικοί σταθμοί, το ολοήμερο σχολείο, τα ΚΑΠΗ κ.ά.

Οι θεσμοί αλλάζουν όταν δεν εξυπηρετούν ικανοποιητικά τους σκοπούς τους, όπως π.χ. αλλάζει συχνά ο θεσμός των Πανελλαδικών εξετάσεων, ώστε να εξυπηρετεί καλύτερα το σκοπό του, δηλαδή την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση μαθητών με τις απαραίτητες για τις σπουδές τους ικανότητες και γνώσεις. Ακόμα, οι θεσμοί καταργούνται, όταν έρχονται σε αντίθεση με τις ανάγκες και τις αξίες της κοινωνίας, όπως ο θεσμός της προίκας ή της σχολικής ποδιάς που καταργήθηκαν εφόσον έρχονταν σε αντίθεση με την αξία της ισότητας και της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας αντίστοιχα.

Η ΦΟΝΙΣΣΑ

Η Χαδούλα η Φράγκισσα, αν και πολύ μικρά, ήταν γεννημένη τότε, και τα ενθυμείτο όλ' αυτά, τα οποία διηγείτο αργότερα η μάννα της. Ύστερον, όταν εμεγάλωσε, κ' έγινε δεκαεπτά χρόνων, και ειρήνευσαν οπωσούν τα πράγματα, κατά τους χρόνους του Κυβερνήτου, την υπάνδρευσαν οι γονείς της, και της έδωκαν άνδρα τον Γιάννην τον Φράγκον, εκείνον τον οποίον η σύζυγος του επωνόμασεν αργότερον «τον Σκούφον» και «τον Λογαριασμόν».

Τα δύο ταύτα παραγκώμια δεν του τα είχε δώσει άνευ λόγου η σύζυγός του, η Χαδούλα. Σκούφον τον είχαν ονομάσει, ακόμη πριν τον υπανδρευθή, όταν τον ειρωνεύετο συνήθως, με την παρθενικήν πονηρίαν της – χωρίς να προγνωρίζη ότι αυτός θα ήταν η τύχη της και ο καλός της – επειδή, αντί φεσίου, εφόρει είδος μακρού σκούφου, τεφροκοκκίνου, με κοντήν φούνταν. «Λογαριασμόν» τον ωνόμασεν αργότερα, αφού τον υπανδρεύθη, επειδή συνήθιζε πολλάκις την φράσιν, «αυτός· είν' ο λογαριασμός», και διότι, άλλως, δεν ηδύνατο ορθώς να λογαριάση ούτε ποσόν δι' ολίγους παράδες, ούτε δυο ημεροκάματα. Αν έλειπεν αυτή, θα τον εγελούσαν καθημερινώς· ποτέ δεν θα του έδιδαν σωστόν τον κόπον του εις τα πλοία, εις το καρινάγιο ή εις τον αρσανάν, όπου ειργάζετο ως μαραγκός ή ως καλαφάτης.

Είχεν υπάρξει επί μακρόν χρόνον μαθητής και κάλφας του πατρός της, εξασκούντος την ιδίαν τέχνην. Όταν τον είδεν ο γέρων τόσον απλοϊκόν, ολιγαρκή και μετριόφρονα, τον εξετίμησε, και απεφάσισε να τον κάμη γαμβρόν. Ως προίκα τού έδωκε μίαν οικίαν έρημον, ετοιμόρροπον, εις το παλαιόν Κάστρον, όπου εκατοικούσαν ένα καιρόν οι άνθρωποι, προ του 21. Του έδωκε κ' ένα ονόματι Μποστάνι, το οποίον ευρίσκετο ακριβώς έξω του ερήμου Κάστρου, επί τινός κρημνώδους ακτής και απείχε τρεις ώρας από την σημερινήν πολίχνην. Ομοίως κ' «ένα πινάκι χωράφι», εν αγριοχώραφον, το οποίον αμφεσβήτει ο γείτονας ως ιδικόν του· οι δε άλλοι γείτονες έλεγον ότι και τα δύο χωράφια διά τα οποία εμάλωναν οι δύο ήσαν καταπατημένα, και ήσαν «καλογερικά», ανήκοντα εις μίαν διαλυθείσαν Μονήν. Τοιαύτην προίκα έδωκεν ο γερο-Σταθαρός εις την θυγατέρα του. Άλλως αύτη ήτο μοναχοκόρη. Διά τον εαυτόν του, την συμβίαν και τον υιόν του, είχε κρατήσει τας δύο νεοδμήτους οικίας εις την νέαν πόλιν, τα δύο αμπέλια πλησίον ταύτης, δύο ελαιώνας, και ολίγα χωράφια – και όσα μετρητά είχεν.

Στου Χατζηφράγκου

ΑΦΟΡΜΗΣΗ

- Ανακαλούμε χριστουγεννιάτικες αναμνήσεις

ΜΕΘΟΔΟΣ: ερμηνευτική

ΣΤΟΧΟΙ:

- να παρακολουθήσουν και να αξιολογήσουν τις εικόνες με τις οποίες ο ποιητής μας δίνει τη χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα στη Σμύρνη της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα
- να νιώσουν τη χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα εκείνων των ημερών
- να αναζητήσουν ομοιότητες ανάμεσα στις συνήθειες των παιδιών του Χατζηφράγκου και τις δικές τους συνήθειες.

ΣΧΟΛΙΑ

- ✓ Το απόσπασμά μας είναι ένα επεισόδιο από το 12^ο κεφάλαιο του μυθιστορήματος «*Στου Χατζηφράγκου-Τα σαραντάχρονα μιας χαμένης πολιτείας*». **Πρόθεση** του συγγραφέα ήταν να αποδώσει τη ζωή και την

ατμόσφαιρα της Σμύρνης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όπως τη βίωσε στα παιδικά του χρόνια, να δώσει τη βιογραφία μιας εποχής και μιας κοινωνίας». Ο **πυρήνας** όμως του μυθιστορήματος είναι τραγικός και λειτουργεί ως προανάκρουσμα της μελλοντικής συμφοράς. Η ιστορία διαδραματίζεται στη λαϊκή συνοικία Χατζηφράγκου της Σμύρνης από το Μάιο του 1901 ως το Φεβρουάριο του 1902. Στο επίκεντρο βρίσκονται μια παιδική παρέα και οι δραστηριότητές της. η πλοκή του είναι γενικά χαλαρή και τα περισσότερα περιστατικά δεν ενσωματώνονται πλήρως στον αφηγηματικό πυρήνα.

- ✓ **Θέμα:** χριστουγεννιάτικες περιπέτειες μιας παρέας παιδιών από τη γειτονιά του Χατζηφράγκου
- ✓ **Δομή:**
Α' ενότητα: «Μια βδομάδα πριν ... θρονιάζανε στην τάξη»: κάλαντα
Β' ενότητα: «Αγοράσανετον παλιό εαυτό του»: πετροπόλεμος

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Α' ενότητα: «Μια βδομάδα πριν ... θρονιάζανε στην τάξη»: κάλαντα

- ✓ **Χρόνος:** Μια βδομάδα πριν από τα Χριστούγεννα
- ✓ **Τόπος και ήρωες:** τα παιδιά του Χατζηφράγκου
- ✓ **Αφηγητής:** τρίτοπρόσωπος αφηγητής, ομοδιηγητικός, αφού αφηγείται γεγονότα τα οποία έζησε ο ίδιος. Ωστόσο, ο αφηγητής συμμετέχει διακριτικά και από κάποια απόσταση στα αφηγούμενα γεγονότα «κάτω στον Ιορδάνη τον ποταμό, κάθεται η κυρά μας η Παναγιά» τα οποία τώρα τα βλέπει από μια μεταγενέστερη προοπτική, από την οπτική γωνία του ώριμου ενήλικα που αναπολεί τα παιδικά του χρόνια. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ρόλος του αφηγητή περιορίζεται στο να περιγράψει και να επισημάνει το βιωματικό υπόστρωμα της αφήγησης.
- ✓ **Χριστουγεννιάτικα έθιμα:** τα παιδιά συνήθιζαν να κατασκευάζουν ένα καράβι από χοντρό χαρτόνι, το οποίο έβαφαν λευκό και του έδιναν όνομα και στη συνέχεια μαζί με τα φαναράκια τους, το τρίγωνο και το τουμπελέκι τους γύριζαν τις γειτονιές τραγουδώντας τα κάλαντα την παραμονή των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων. Ωστόσο, τη χρονιά της αφήγησης η νεροποντή που ξέσπασε την παραμονή των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς αφενός τους εμπόδισε να πάνε στα μαγαζιά του Φραγκομαχαλά, με αποτέλεσμα να είναι «η σύναξη μικρή», αφετέρου κατέστρεψε το καράβι τους και έτσι τα κάλαντα των Φώτων τα είπαν κρατώντας δύο γιαπωνέζικα φαναράκια.
- ✓ **Προλήψεις και δεισιδαιμονίες της εποχής:** «δε γίνεται, θα 'χανε κάνει μάγια οι φραγκοπαπάδες», «μαζί με τους καλικάντζαρους και με τα κουτσοδαιμονάκια, η αγιαστούρα του παπά έδιωξε κι εκείνους τους δύο ίσκιους που θρονιάζανε στην τάξη»
- ✓ **η αγιαστούρα του παπά έδιωξε κι εκείνους τους δύο ίσκιους που θρονιάζανε στην τάξη:** υπαινικτική αναφορά στον τραγικό θάνατο των συμμαθητών τους, που σκιάζει την ανεμελιά και την ξεγνοιασιά εκείνων των ημερών
- Β' ενότητα:** «Αγοράσανετον παλιό εαυτό του»: πετροπόλεμος
- ✓ με αφορμή τη μπάλα που αγόρασαν τα παιδιά με τη σύναξη των καλάντων ο αφηγητής αναφέρεται σε περιστατικά της καθημερινής ζωής των παιδιών: ποδόσφαιρο, πετροπόλεμος με άλλα παιδιά
- ✓ σε ευθύ λόγο μεταφέρει ο αφηγητής τους αυθόρμητους διαλόγους μεταξύ των παιδιών, τα οποία με καυχησιολογίες και παλικάριές προετοίμαζαν το μεταξύ τους πετροπόλεμο, τον οποίο τερμάτιζε η παρέμβαση των manάδων τους, που περισυνέλεγαν η καθεμιά το δικό της «θύμα», για να «δουλέψει στο σπίτι η παντόφλα»
- ✓ **Συμπερασματικά,** στο κείμενό μας αναβιώνει η χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα στη Σμύρνη της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα. Με επίκεντρο τα παιδιά μας δίνεται ο μικρόκοσμος μιας λαϊκής γειτονιάς της Σμύρνης με τα ιδιαίτερα ήθη και έθιμά του σε χρόνια ανέμελα, πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή, μέσα από τις αναμνήσεις των παιδικών χρόνων του συγγραφέα.

*** Άσκηση**

Υποθέστε ότι είστε ένα από τα παιδιά του Χατζηφράγκου. Αφηγηθείτε σε πρώτο πρόσωπο τις περιπέτειές σας στη διάρκεια των Χριστουγέννων, που περιγράφονται στο κείμενο. Μπορείτε να διανθίσετε την αφήγησή σας και με περιστατικά που θα επινοήσετε οι ίδιοι.

ANTON ΤΣΕΧΩΦ

«Ο ΠΑΧΥΣ ΚΑΙ Ο ΑΔΥΝΑΤΟΣ»

Άντον Τσέχοφ (1860 - 1904): Ο Αντόν Πάβλοβιτς Τσέχοφ ήταν Ρώσος συγγραφέας πολλών διηγημάτων, θεατρικών έργων και μυθιστορημάτων. Γεννήθηκε στις 17 Ιανουαρίου 1860 στην κωμόπολη Ταγκανρόγκ, στη νότια Ρωσία. Ήταν το τρίτο από τα έξι παιδιά της οικογένειάς του και μεγάλωσε σε πολύ αυστηρό και θρησκευτικό περιβάλλον. Ο Τσέχοφ από την 6η τάξη του γυμνασίου αναγκάστηκε μόνος του να βγάζει το ψωμί του παραδίδοντας μαθήματα κατ' οίκον. Το 1879 μπαίνει στο ιατρικό τμήμα του πανεπιστημίου της Μόσχας, το οποίο τελειώνει το 1884. Από τον καιρό της σπουδής του στο γυμνάσιο, ο Τσέχοφ άρχισε να γράφει χιουμοριστικές σκηνές, αφηγήσεις, μονόπρακτα. Από το 1880 τα έργα του αρχίζουν να δημοσιεύονται στα περιοδικά "Ξυπνητήρι", "Θεατής", "Μόσχα", "Φως και σκιά", "Θραύσματα" κ.ά. με το ψευδώνυμο Αντόσια Τσεχοντέ. Το 1884 κυκλοφόρησε το πρώτο του βιβλίο διηγημάτων "Τα παραμύθια της Μελπομένης". Το 1884-85 γράφει την ιατρική του διατριβή που δεν τελείωσε, εξαιτίας των ασχολιών του. Ως γιατρός βοηθούσε τους ανήμπορους και παρείχε τις ιατρικές υπηρεσίες του δωρεάν. Μερικά από τα πιο γνωστά έργα του είναι: "Ο γλάρος", "Ο θεός Βάνιας", "Οι τρεις αδελφές", "Ο βουσσινόκηπος", "Στέππα" κ.ά. Πέθανε το 1904.

Η εποχή και το όραμα του συγγραφέα

Η ρωσική κοινωνία στα τέλη του 19ου και τη χαραυγή του 20ου αι. είχε έκδηλα τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής αδικίας, της πνευματικής νάρκης και της διοικητικής αδυναμίας του τσαρικού καθεστώτος. Η μεγάλη μάζα του πληθυσμού της χώρας ασχολούνταν με τη γεωργία. Ωστόσο, παρά την κατάργηση της δουλοπαροικίας το 1862, οι αγρότες υπέφεραν, γιατί η ρωσική γη παρέμενε στα χέρια των ευγενών, στους οποίους ήταν υποχρεωμένοι να δουλεύουν. Έτσι, η νομική ελευθερία που απέκτησαν δεν τους απελευθέρωσε ουσιαστικά παρά μόνο τυπικά. Εξακολούθησαν να ζουν υποσιτισμένοι και αναλφάβητοι, χωρίς προοπτική βελτίωσης. Το ίδιο άθλια ήταν και η ζωή των βιομηχανικών εργατών στις πόλεις. Φαινόμενα όπως η παιδική εργασία και οι αυθαιρεσίες των κρατικών οργάνων ήταν ο κανόνας. Καμία μέριμνα δεν υπήρχε για τους κοινωνικά αδύνατους. Το σύστημα τους συνέτριβε μαζί με οποιαδήποτε φωνή αμφισβήτησης. Ο Ρώσος ήταν υποχρεωμένος από το πρωί μέχρι το βράδυ να αγωνίζεται για την επιβίωση και όπως ο ίδιος ο Τσέχοφ έγραφε

«δε βρίσκεις πιο αντιπονητικό και πιο χοντροκομμένο πράγμα από τον πεζόν αγώνα για την ύπαρξη. Σκοτώνει τη χαρά της ζωής, οδηγεί στην αδιαφορία».

Οι υπαλληλικές ομάδες ήταν υποταγμένες σ' ένα διοικητικό μηχανισμό αυστηρά ιεραρχημένο, που αναπαρήγαγε ένα κλίμα νωθρότητας και δουλοπρέπειας, ενώ οι αστοί κερδοσκοπούσαν χωρίς μακροπρόθεσμο όραμα για την παραγωγική ανάπτυξη της χώρας. Το πολιτικό σύστημα ήταν απόλυτα δεσποτικό, επιτρέποντας στον τσάρο και τους στενούς συνεργάτες του να ασκούν την εξουσία χωρίς κανένα έλεγχο, λογοκρίνοντας και αυθαιρετώντας ασύστολα.

Υποχρεωμένος από μικρός στην καθημερινή βιοπάλη και ευαίσθητος απέναντι στην αλλοτρίωση που προκαλούν οι συνθήκες στον καθημερινό άνθρωπο, ο Τσέχοφ θα οραματιστεί για τον τόπο του μια καινούργια ζωή και το όραμά του αυτό θα το υποστηρίξει τόσο με το πεζογραφικό όσο και με το θεατρικό του έργο. Γι' αυτό απεικονίζει με ειλικρίνεια τη ζωή καταδεικνύοντας πόσο αυτή απέχει από αυτό που θα έπρεπε να είναι: «Θα ήθελα μόνο να πω στους ανθρώπους, με κάθε εντιμότητα: κοιτάξτε, κοιτάξτε, λοιπόν, πόσο άσχημα ζείτε, πόσο είναι ανιαρή η ύπαρξή σας! Το σημαντικό είναι να το καταλάβουν αυτό. Αν το καταλάβουν, θα ανακαλύψουν σίγουρα μια διαφορετική ζωή, και πιο καλή. Ο άνθρωπος θα γίνει καλύτερος όταν θα του έχουμε δείξει πώς είναι αυτή η ζωή».

ΑΦΟΡΜΗΣΗ

«Δεν ξέρω, αν μιλώντας για την παράδοση, εδώ ή αλλού, εξηγούμαι καλά. Μήτε την προσκόλληση σε άδειους τύπους, μήτε το γυρισμό στα περασμένα συμβούλεψα ποτέ μου. Το αντίθετο. Η παράδοση για μένα αποτελεί ένα σπουδαίο μέρος της γνώσης του ζωντανού ανθρώπου. Κι αυτό κανείς δεν μπορεί να το αποφύγει. Άλλο το ζήτημα, αν υπάρχουν εκείνοι που κλείνοντας τα μάτια νομίζουν πως τ' αποφεύγουν. Δεν αποφεύγει κανείς τίποτα, αν δεν το κοιτάζει κατάματα. Με άλλα λόγια για να θυμηθώ τον Rex Warner: «Ένα μέρος του παρελθόντος πεθαίνει κάθε στιγμή, και η θνησιμότητά του μας μολύνει, αν προσκολληθούμε σε αυτό με υπερβολική αγάπη. Ένα μέρος του παρελθόντος μένει πάντα ζωντανό, και κινδυνεύουμε καταφρονώντας τη ζωντανιά του» (The cult of power). Σε κάθε ανθρώπινο πρόβλημα δεν είναι εύκολο –και λίγοι το πετυχαίνουν- να ξεχωρίσεις το ζωντανό από το θνησιμαίο. Οι δρόμοι της ζωής και του θανάτου είναι μπερδεμένοι και σκοτεινοί, γι' αυτό χρειαζόμαστε ολόκληρη την προσήλωσή μας. Εδώ κείται όλο το πρόβλημα της παράδοσής μας.» Γ.ΣΕΦΕΡΗΣ. ΔΟΚΙΜΕΣ 1, σελ.520

ΜΕΘΟΔΟΣ: ερμηνευτική

ΣΤΟΧΟΙ:

- να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την ανάγκη δημιουργικής αξιοποίησης της παράδοσής του τόπου μας

ΣΧΟΛΙΑ

- ✓ το ποίημα «Πατέρες», από το οποίο προέρχεται το απόσπασμα του σχολικού βιβλίου, περιέχεται στην ποιητική συλλογή Βωμοί (1915). Οι Βωμοί είναι από τα ωριμότερα έργα του Παλαμά και γράφτηκε αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913) περίοδο κατά την οποία η Ελλάδα προσπαθούσε να αναπτυχθεί και να ανασυγκροτηθεί μετά τις πολεμικές αναμετρήσεις. Πρόκειται για μια εποχή ενθουσιασμού, εθνικής υπερηφάνειας και δημιουργικής δράσης. Η Ελλάδα διπλασιάστηκε σε έκταση, η οικονομία αναπτύσσεται και η Μεγάλη ιδέα άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά. Ειδικότερα στους *Πατέρες* ο Παλαμάς υμνεί τους πατέρες της νεότερης ελληνικής πνευματικής ζωής. Αυτοί είναι ο Πολίτης, ο Κορνάρος, ο Πολυλάς, ο Πάλλης, ο Κάλβος, ο Ρήγας, ο Βηλαράς, ο Σολωμός, ο Βαλαωρίτης, ο Ψυχάρης. Στο ποίημα ασχολείται και με το δικό του έργο: «Κ' εγώ ποιος είμαι; Όρθρος θαμπος χρυσής αυγής καθάριας,

ή κάποιο ανάδομα στερνό στο σβύσιμο μιας φλόγας».

Ο ποιητής, λοιπόν, αναγνωρίζει και το δικό του ρόλο ως πατέρα του σύγχρονου Ελληνισμού και αισθάνεται την ανάγκη να αφήσει μια ποιητική διαθήκη στους πνευματικούς του κληρονόμους με την οποία τους υποδεικνύει το Χρέος τους απέναντι στην παράδοση του τόπου.

- ✓ Ο ποιητής προτρέπει τους νέους σε αγώνες κοινωνικούς, εθνικούς, πνευματικούς με απώτερο σκοπό την αναγέννηση του έθνους.

- ✓ Διάρθρωση του ποιήματος:

Α' ενότητα: «Παιδί, το περιβόλιδιαφεντευτής»: προτροπές του πατέρα προς το παιδί του να φροντίζει το περιβόλι που κληρονόμησε

Β' ενότητα: «Κι αν είναι κι έρθουνε χρόνια δίσεχτα.... των κύκλων»: το καθήκον του παιδιού απέναντι στο χωράφι τα κρίσιμα χρόνια

- ✓ **Ποιο είναι το περιβόλι;**

- Ο ποιητής προηγουμένως έχει αυτοσυστηθεί ως «του απόμερου υποστατικού και ο φυτευτής και ο κύρης, του απόμερου περιβολιού πατέρας, και δικός σου». Το περιβόλι, συνεπώς, το οποίο καλλιεργεί και διαφεντεύει ο ποιητής δεν είναι άλλο από την πνευματική παράδοση του τόπου, το πνευματικό έργο των προηγούμενων γενεών στο σώμα του οποίου εκείνος μόλυνε τη δική του ποιητική έμπνευση και ήρθε τώρα η στιγμή να το κληροδοτήσει στις επερχόμενες γενιές

- ✓ **Ποιες είναι οι προτροπές-συμβουλές του ποιητή;**

- «Παιδί... και πλάτηνε τη γη του»: ο ποιητής απευθυνόμενος στις επόμενες γενιές τις ξορκίζει να μην επαναπαυτούν στις επιτυχίες των προγόνων τους- είτε πρόκειται για εθνικές νίκες, είτε για πνευματικές κατακτήσεις «όπως το βρεις κι όπως το δεις να μην το παρατήσεις» αλλά να εργαστούν σκληρά για να θεμελιώσουν γερά την πρόοδο της πατρίδας «σκάψε το ακόμα πιο βαθιά και φράξε το πιο στέρεα». Επιπλέον, οφείλουν να αγωνιστούν προς την κατεύθυνση της επέκτασης των εθνικών συνόρων και της διεύρυνσης των πνευματικών οριζώντων της χώρας «και πλούτισε τη γλώρη του και πλάτηνε τη γη του».

- «κι ακλάδευτο όπου μπλέκεται να το βεργολογήσεις»: ο ποιητής προτρέπει τις επόμενες γενιές να καθαρίσουν το περιβάλλον από τα ξερά κι ανεπιθύμητα κλαδιά, από τους παράγοντες δηλαδή εκείνους που δυσχεραίνουν ή και αναστέλλουν την εξέλιξη και την πρόοδο. Τέτοιοι παράγοντες τη δεδομένη ιστορική στιγμή ήταν ο παλαιοκομματισμός, η ρουσφετολογία, ο στείρος μεγαλοϊδεατισμός, η καθαρεύουσα
 - «και να τους φέρεις το νερό το αγνό της βρυσομάνας»: ο ποιητής τονίζει την ανάγκη να εξαγνιστεί η παράδοσή μας και να χαράξει νέους δρόμους πνευματικής δημιουργίας
 - «κι αν αγαπάς τα ανθρώπινα ... μ' όσα γερά δροσάτα»: αν οι επόμενες γενιές αγαπούν τον Άνθρωπο και την προκοπή του, οφείλουν να ξεορκίσουν τα αναχρονιστικά, νοσηρά και νεκρά στοιχεία του παρελθόντος που αναστέλλουν την πρόοδο. Αυτό θα το πετύχουν με την ενεργοποίηση των νέων και υγιών δυνάμεων του Ελληνισμού π.χ. κίνημα δημοτικισμού. «Να κρατάμε από την παράδοση ό,τι μας έρχεται από το νόμιμο ιστορικό δρόμο της επιβίωσης και όχι από την αναβιωτική προσπάθεια της νεκρανάστασης» Δ.Γληνός
 - «γίνε οργωτόμος, φυτευτής, διαφεντευτής»: συνοψίζει το καθήκον των επόμενων γενιών να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την πρόοδο του ελληνικού πολιτισμού
 - «Κι αν είναι για μετερίζια»: αλλαγή σκηνικού· μετάβαση από την περίοδο ειρήνης και δημιουργίας στα δίσεχτα χρόνια του πολέμου και της καταστροφής. Τέτοιες στιγμές έζησε και ο ίδιος ο ποιητής όπως τον επαίσχυντο πόλεμο του 1897.
 - «μη φοβηθείς το χαλασμό.... κοφ' το»: Όταν λοιπόν έρθουν χρόνοι δίσεχτοι το παιδί δεν πρέπει να φοβηθεί να καταστρέψει ολοσχερώς με φωτιά και με τσεκούρι καθετί που απειλεί την εθνική αξιοπρέπεια, όπως, ο Γύφτος -στο «Δωδεκάλογο του Γύφτου»-ο οποίος θέλει να δει να αφανίζεται η περιφρονημένη κι εξευτελισμένη πατρίδα του, για να μπορέσει να την κάνει να αναγεννηθεί καθαρή και αδιάφθορη σε μια νέα υπόσταση με νέα πεπρωμένα.
 - «και χτίσε κάστρο απάνω του»: ο ποιητής πιστεύει πως πάνω στα ερείπια του κατεστραμμένου χωραφιού, πάνω στην άρνηση, λοιπόν, και την καταστροφή, οφείλουν οι επόμενες γενιές να χτίσουν κάτι καινούργιο και να δώσουν μια νέα προοπτική στον τόπο· μέσα από την ανατροπή όλων εκείνων που χωλαίνουν θα ανατείλει η λύτρωση του έθνους.
 - ✓ «και ταμπουρώσου μέσα κύκλων»: μετά το γκρέμισμα και την αναδημιουργία ο Ποιητής προστάζει πάλης ξεκίνημα, νέοι αγώνες», μέσα από τους οποίους θα προκύψει η εθνική, κοινωνική και πνευματική αναγέννηση του Ελληνισμού, που όλο πλησιάζει και όλο συντρίβεται στου κύκλου τα γυρίσματα. Ωστόσο, ο άνθρωπος δεν πρέπει να παραιτείται από τον αγώνα του αλλά οφείλει να αντιτάσσει στο «γύρισμα των κύκλων», τη φυσική νομοτέλεια, την αδάμαστη θέλησή του να παλέψει για ένα καλύτερο αύριο, ειρηνικό και αξιοπρεπές.
- ύφος:** επικό και μεγαλόπρεπο
- ✓ «το πρώτο σου χρέος, εκτελώντας τη θητεία σου στην ράτσα είναι να νιώσεις μέσα σου όλους τους προγόνους. Το δεύτερο, να φωτίσεις την ορμή τους και να συνεχίσεις το έργο τους. Το τρίτο σου χρέος, να παραδώσεις στο γιο σου τη μεγάλη εντολή να σε ξεπεράσει...» ΑΣΚΗΤΙΚΗ. Ν.Καζαντζάκης

παράλληλο κείμενο: Ο δωδεκάλογος του γύφτου (απόσπασμα από τον Προφητικό)

* ΕΡΩΤΗΣΗ

Ποιο είναι το περιβάλλον του ποιήματος; Ποιο καθήκον ορίζει ο Ποιητής για τους κληρονόμους του;

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

«Ο ΔΩΔΕΚΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ» (απόσπασμα)

Αφόρμηση: αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος

Μέθοδος: ερμηνευτική

Στόχοι:

- να ενταχθεί το απόσπασμα στο ιστορικό του περικείμενο
- να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι στόχος του Ποιητή είναι να οδηγήσει τη χώρα του μέσα από τη φθορά και την κατάρπωση στην αναγέννηση και τη λύτρωση
- να συνειδητοποιήσουν την πίστη του ποιητή στην παντοδυναμία της ποίησης

Εισαγωγικά:

- ✓ Στο τέλος του 19ου αιώνα, κατά τη διάρκεια του οποίου επικράτησε το ρεύμα του παρνασσισμού στο χώρο της Ποίησης, σημειώνεται μία στροφή της ποίησης προς τη δημοτική γλώσσα και μια γενικότερη στροφή προς τη λαϊκή κληρονομιά, που διαδέχεται την ιδεολογική προσήλωση στην αρχαία Ελλάδα
- ✓ **Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου** είναι ένα συνθετικό ποίημα, το αντιπροσωπευτικότερο ίσως του ποιητή, που δημοσιεύτηκε το **1907**, απηχεί τις πνευματικές αναζητήσεις της εποχής και τα ιστορικά γεγονότα που κλυδώνισαν το νεοελληνικό κράτος και εγκαινιάζει μια ανανεωτική στροφή στην ελληνική ποιητική δημιουργία. Αυτή η μεγάλη σύνθεση διαρθρώνεται σε δώδεκα επεισόδια γύρω από ένα θέμα-οδηγό, ένας πρωταγωνιστής σύμβολο, ο αρνητής Γύφτος, θέλει να δει να αφανίζεται η περιφρονημένη κι εξευτελισμένη πατρίδα του, για να μπορέσει να την κάνει να αναγεννηθεί καθαρή και αδιάφθορη σε μια νέα υπόσταση, με νέα πεπρωμένα.
- ✓ Η δράση τοποθετείται μέσα σε ένα πλαίσιο ιστορικό, στις παραμονές της Άλωσης, και είναι στενά συνυφασμένη με την ιστορία του Γένους
- ✓ Ο Γύφτος ανάγεται σε **σύμβολο** της ελεύθερης, αδούλωτης ψυχής που θέλει να δει την ταπεινωμένη πατρίδα του να καταστρέφεται, για να μπορέσει εκείνη να αναγεννηθεί και να λυτρωθεί. Παράλληλα, υφίσταται ιδεολογική συγγένεια του Γύφτου με το Ζαρατούστρα, ενώ ορισμένοι ταυτίζουν το Γύφτο με τον τύπο του μποέμ, του ασυμβίβαστου ατόμου, του περιπλανώμενου και παραιτημένου στην τύχη που αρνείται να υποταχθεί στις συμβατικότητες της αστικής ζωής. Έτσι, ο Γύφτος του Παλαμά έχει κάτι από την ανατολίτικη θεότητα του τσιγγάνου και από την κοινωνική αμφισβήτηση του μποέμ. Υπερισχύει όμως ο τσιγγάνος, το παράξενο και απρόβλεπτο όν που εκφράζεται με το βιολί του.

Σχόλια

- ✓ Το απόσπασμα ανήκει στο Ζ' Λόγο που έχει τίτλο «*Το πανηγύρι της Κακάβας*». Οι γύφτοι είναι συγκεντρωμένοι στην Κακάβα, για να γιορτάσουν τη Γιορτή της Άνοιξης με συμπόσια και χορούς. Ο αυτοκράτορας στέλνει στο πανηγύρι τον Αποκρισάρη, για να προτείνει στους γύφτους να εγκατασταθούν μόνιμα στη Λακωνική και να γίνουν υπήκοοί του. Το απόσπασμα μας είναι μέρος της αγόρευσης του Γύφτου, στην οποία υποστηρίζει ότι, αν δεχτούν την πρόταση του αυτοκράτορα υπάρχει ο κίνδυνος να χαθεί η ενότητα της φυλής του
- ✓ Στο Ζ' Λόγο ο ποιητής έχει βάλει τις εξής δύο προμετωπίδες:
«*Λεύτεροι σίχοι, λεύτερα μιλείτε*» Α.Λασκαράτος
«*Εμπρός! Θέλω για πατρίδα τον απέραντο ροδοκοκκινισμένο ορίζοντα. Ζηλεύω εγώ κ' έχω για τζάκι μου μονάκριβο μια ταξιδεύτρα του ήλιου αχτίδα*». Μ. Guyau

- ✓ «Δουλεύτε τον ξανά τον κόσμο στη φωτιά.... και με τ' αμόνι»: ο Ποιητής προτρέπει τον άνθρωπο του Σήμερα και του Αύριο να δουλέψει σκληρά για την αναδημιουργία του κόσμου με όλα τα στοιχεία, και τα καλά και τα κρίματα σε διαλεκτική σχέση. Σύνεργά του στον αγώνα αυτό θα 'ναι η φωτιά με την καθαρτική, εξαγνιστική της ιδιότητα και το σφυρί με το αμόνι. Ο Παλαμάς θέλει να τελειώνει «δουλεύτε τον ξανά» με εκείνη την Ελλάδα που παραχάραξε τα ευγενέστερα ιδεώδη της Επανάστασης και κυλίστηκε στα κρίματα, με πρώτο ανάμεσά τους την επαίσχυντη ήττα του 1897 και θέλει να ελπίζει στην πνευματική και εθνική της αναγέννηση.
- ✓ «Περάστε απάνου από τις μάντρες.... τα καβαλάνε»: ο Ποιητής προτρέπει τους ανθρώπους να καταργήσουν τους φραγμούς και να υπερβούν ό,τι περιορίζει την ελευθερία του ανθρώπου. Για να πραγματοποιηθεί όμως αυτή η υπέρβαση πρέπει να φτερωθούν τα μουλάρια, όπως συμβαίνει στο μαγικό κόσμο των παραμυθιών, όπου οι μάγισσες πετούν με φτερωτά σκουπόξυλα. Το μαγικό αυτό ταξίδι πάνω από τους φραγμούς και τα εμπόδια, πάνω και πέρα από τις συμβατικότητες μέσα στις οποίες ο ίδιος ο άνθρωπος περιορίζει τη ζωή του συμβολίζει το πάθος του ανθρώπου για ελεύθερη και ανεξάρτητη ζωή.
- ✓ «Ο κόσμος ακομμάτιαστοςαρχινάνε»: ο Ποιητής πιστεύει στην ενότητα του κόσμου· δεν υπάρχουν σύνορα διαχωριστικά μεταξύ των λαών αλλά όλοι οι λαοί οφείλουν να ζουν συναδελφωμένοι και μονοιασμένοι: **διεθνισμός**. Οι άνθρωποι θα μπορέσουν να συνειδητοποιήσουν αυτήν την αλήθεια, αν καταφέρουν, όπως ανέφερε προηγουμένως, να υψωθούν πάνω από τις μάντρες, πάνω από τους φραγμούς της ανθρώπινης ελευθερίας
- ✓ «Όσα βουνά κι αν ανεβείτε... κάτου απ' όλα τ'άστρα»: όσο ψηλότερα ανεβαίνει ο άνθρωπος, τόσο καλύτερα συνειδητοποιεί την ασημαντότητα του μέσα στο απέραντο σύμπαν και αποδύεται σε έναν ατέρμονο αγώνα να γνωρίσει όσο το δυνατό περισσότερες από τις προκλήσεις της *ξελογιάστρας πλάσης* και να κατακτήσει ολοένα και ψηλότερες κορυφές.
- ✓ Η στάση ζωής που προτείνει ο ποιητής, η κατάργηση των φραγμών και η διαρκής αναζήτηση, αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την αναδημιουργία του κόσμου.

Ερώτηση

Πώς θα μπορέσει να αναδημιουργηθεί ο κόσμος;

